

94-012

W
e
r
k
e
n
i
n
d
e
d
e
l
t
a

Boekmanschting - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243729

DELTA
CULTUURBEHOUD

Omslag voor Het Nederlands Openlucht Museum bezit grote textielcollecties. Textiel is over het algemeen zeer kwetsbaar. Voor de kledingcollectie is een nieuw, goed geoutilleerd depot ingericht.

Omslag achter Een deel van de historische kledingcollectie van het Nederlands Openlucht Museum wordt actief geconserveerd. Aan onder andere deze Hindelooper zonnehoeden is in 1993 gewerkt.

Evaluatie deltaplan voor het cultuurbehoud 1991 - 1993

Werken in de delta

Foto's:

Dick Weisz, Delft

Ontwerp:

Faydherbe / De Vringer, Den Haag

Druk:

Opmeer Boekdruk Offset bv, Den Haag

Zetwerk:

Baston bv, Den Haag

Productie:

Centrale Directie Voorlichting,
Documentatie en Bibliotheek
van het ministerie van WVC

Uitgave:

Sdu Uitgeverij Plantijnstraat

ISBN: 90 399 0598 3

NUGI: 693

Bestelling:

070 - 378 98 80, fax 070 - 378 97 83

of via de boekhandel

Inhoudsopgave

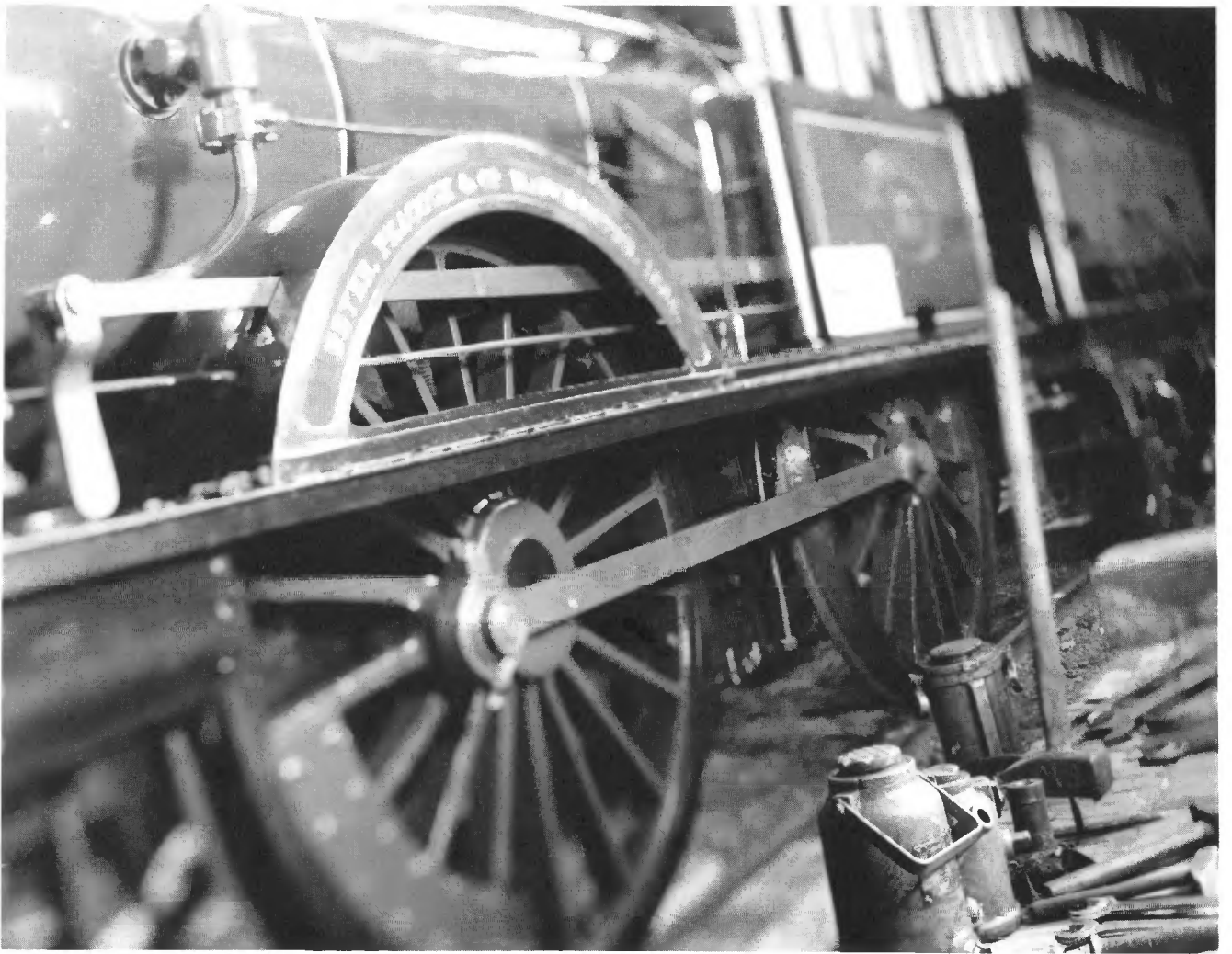
Hoofdstuk 1	Inleiding	7
1.1	Doelstelling en uitgangspunten van de evaluatie	8
1.2	Inhoud van de evaluatie	8
1.2	Organisatie van de evaluatie	9
1.3	Opbouw van de evaluatie	9
Hoofdstuk 2	Kwalitatieve aspecten van het Deltaplan	11
Hoofdstuk 3	Bouwkundige en klimatologische voorzieningen	15
3.1	Programma bouwkundige en klimatologische voorzieningen bij rijksmusea en -archieven	17
3.2	Luchtzuivering	18
Hoofdstuk 4	Musea	21
4.1	Rijks- en rijksgesubsidieerde musea	22
4.1.1	Kwalitatieve aspecten van de uitvoering	22
4.1.2	Feiten en cijfers	23
4.1.3	Conclusies	29
4.2	Overige activiteiten bij gesubsidieerde instellingen	29
4.3	Museale voorwerpen in niet-rijksinstellingen	30
4.3.1	Stand van zaken	31
4.3.2	Uitvoering Deltaplan niet-rijksmusea	34
4.3.3	Conclusies	34
Hoofdstuk 5	Archieven	35
5.1	Rijksarchiefdienst	37
5.1.1	Realisatie	38
5.1.2	Perspectief en prioriteiten	39
5.2	Bestelbeleid	41
5.3	Conclusies	41
Hoofdstuk 6	Monumentenzorg	43
6.1	Effectgerichte maatregelen	45
6.2	Perspectief	46
Hoofdstuk 7	Archeologie	49
7.1	Realisatie	50
7.2	Conclusie en toekomstige inzet van middelen	52
Hoofdstuk 8	Overige aspecten	53
8.1	Werkgelegenheid	55
8.2	Opleidingen en deskundigheidsbevordering	55
8.3	Advisering	56
8.4	Onderzoek	56
8.5	Publiciteit	57

Hoofdstuk 9 **Samenvatting** 59

- 9.1 Kwalitatieve aspecten 60
- 9.2 Bouwkundige en klimatologische voorzieningen 60
- 9.3 Musea 60
  - 9.3.1 Rijks- en rijksgesubsidieerde musea 61
  - 9.3.2 Museale voorwerpen in niet-rijksinstellingen 61
- 9.4 Archieven 61
- 9.5 Monumentenzorg 62
- 9.6 Archeologen 62
- 9.7 Financiële overzichten 62

Bijlagen 65

- 1 Samenstelling begeleidingscommissies 67
- 2 Overzicht investeringen in gebouwen rijksinstellingen 68
- 3 Overzicht activiteiten rijks- en rijksgesubsidieerde musea 70
- 4 Realisatiecijfers en resterende achterstanden rijksarchieven 79

Het Nederlands Spoorwegmuseum heeft een omvangrijk Deltaplansubsidie ontvangen voor de conservering van het rollend materieel uit de collectie. Het onderstel van deze locomotief wordt van roest ontdaan.

Hoofdstuk 1

Inleiding

Voor u ligt de evaluatie van de uitvoering van het Deltaplan voor het Cultuurbehoud in de periode vanaf 1990 tot medio 1993. Het Deltaplan heeft tot doel om in een aantal jaren een belangrijke bijdrage te leveren aan het inlopen van de grote achterstanden in het fysieke behoud en beheer van ons cultureel erfgoed.

Mede naar aanleiding van het in 1988 verschenen rapport van de Algemene Rekenkamer¹, waarin de noodklok werd geluid over de rijksmusea, nodigde de Tweede Kamer mij via de motie Dijkstal c.s. op 12 februari 1990 uit², een plan op te stellen dat uitzicht zou bieden op een oplossing voor de in dat rapport gesignaleerde problemen. Hiervoor is een omvangrijk project van de grond getild, het Deltaplan voor het Cultuurbehoud, waarover ik de Kamer reeds een aantal malen informeerde.

¹ Tweede Kamer 1987 - 1988, 20 697, nrs. 1 en 2.

² Tweede Kamer 1989 - 1990, 21 300 XVI, nr. 73.

Het Deltaplan kent drie fasen³:

- 1 Inventarisatie van de achterstanden, afgerond in december 1990 met de nota 'Bedreigd Cultuurbezit'⁴;
- 2 Planvorming over de feitelijk aanpak, afgerond in december 1991 met de nota 'Vechten tegen Verval'⁵;
- 3 Uitvoering, de eigenlijke reddingsoperatie.

In het regeerakkoord 1989 werd besloten voor cultuur extra middelen ter beschikking te stellen, oplopend tot f 40 mln in 1993. Deze middelen worden vrijwel volledig ingezet in de sector cultuurbeheer, waardoor de financiële basis voor het Deltaplan kon worden gelegd⁶. In 'Vechten tegen Verval' presenteerde ik het plan van aanpak en de voorgenomen bestedingen, die in het kader van het Deltaplan in alle sectoren van het cultuurbeheer zouden plaatsvinden. Tevens kondigde ik in die nota aan dat ik eind 1993 de uitvoering van het Deltaplan tussentijds zou evalueren, aan welke toezegging ik bij deze gevolg geef. In paragraaf 1.1 ga ik nader op de doelstellingen van deze evaluatie in.

1.1 Doelstelling en uitgangspunten van de evaluatie

Het is inmiddels genoeg bekend dat de achterstanden in musea, archieven, monumenten en archeologie zo groot zijn, dat het geruime tijd zal duren voor ze kunnen zijn weggewerkt. Daarom is het zinvol om tussentijds de stand van zaken bij de uitvoering op te maken. Zodoende kunnen eventuele afwijkingen ten opzichte van het uitvoeringsplan worden geconstateerd. Waar nodig kan dan bijstelling van het uitvoeringsproces plaatsvinden.

Ik beschouw deze evaluatie tevens als een verantwoording van het tot op heden gevoerde beleid. De behaalde resultaten in de eerste drie jaar van het Deltaplan staan dan ook centraal. Daarnaast worden prognoses gegeven over de te verwachten resultaten in de periode tot en met 1996. In het kader van de volgende Cultuurnota (1997-2000) zullen voorstellen gedaan worden voor het vervolg van het Deltaplan na 1996. Er zal dan herijking van de doelstellingen en van de inzet van middelen plaatsvinden.

Speciale aandacht zal daarbij worden geschonken aan de overgang van de huidige Deltaplanperiode, waarin bijzondere inspanningen worden gepleegd om achterstanden weg te werken, naar een situatie waarin het cultureel erfgoed structureel goed wordt onderhouden.

1.2 Inhoud van de evaluatie

Het Deltaplan is in eerste instantie bedoeld voor de instellingen en collecties waarvoor de rijksoverheid, i.c. de Minister van WVC, een directe verantwoordelijkheid heeft. Daarnaast heb ik uitgesproken dat ik een zekere 'bestelverantwoordelijkheid' heb. Daarmee bedoel ik dat ik voor het gehele veld wil bijdragen aan het creëren van voorwaarden voor de adequate uitoefening van functies en taken.

Dit vindt zijn neerslag in de door de rijksgefinancierde ondersteunende instellingen ontplooidde activiteiten en in het scheppen van subsidiemogelijkheden voor Deltaplanprojecten van niet-rijks-museale instellingen en, in beperkte mate, voor niet-rijksarchieven.

In 'Vechten tegen Verval' werd terzijde gewezen op de problematiek bij bibliotheken en audio-

³ Tweede Kamer 1989-1990, 21 300 XVI, nr. 114.

⁴ Tweede Kamer 1991-1992, 21 300 XVI, nr. 2.

⁵ Tweede Kamer 1991-1992, 21 965, nrs. 6 en 7.

⁶ Tweede Kamer 1989-1990, 21 800 XVI, nr. 65 en Tweede Kamer 1990-1991, 21 965, nr. 3.

visuele archieven. Hiervoor is een apart traject uitgezet, waarover ik de Kamer buiten het kader van deze evaluatie zal berichten.

In 'Vechten tegen Verval' heb ik de concrete activiteiten en instellingen opgesomd waarop het Deltaplan gericht is. Deze evaluatie beperkt zich tot de daarbij geformuleerde doelstellingen, de mate waarin deze gehaald zijn en prognoses voor de periode tot en met 1996. Ook komen de activiteiten aan bod die zijn ontplooid door ondersteunende instellingen.

Ik besteed, naast de kwantitatieve gegevens, ook veel aandacht aan de meer kwalitatieve aspecten van het Deltaplan. Het Deltaplan is een inhaaloperatie en daarmee per definitie tijdelijk van aard. Het spreekt voor zich dat het niet de bedoeling is om over een aantal jaren wederom een Deltaplan op te moeten stellen. De structurele aandacht voor het behoud en beheer van het cultureel erfgoed na afloop van het Deltaplan dient dus in aanzienlijke mate te zijn versterkt ten opzichte van de 'praec-Deltaplanperiode'. Daarvoor zijn niet alleen geld en menskracht nodig, maar zeker ook een mentaliteitsverandering ten aanzien van behoudstaken bij allen die verantwoordelijk zijn voor het cultureel erfgoed.

1.3 Organisatie van de evaluatie

Voor deze evaluatie zijn verschillende deelrapportages samengesteld, namelijk op de terreinen rijksmusea, niet-rijksmusea, rijksarchieven, monumentenzorg en archeologie. De laatste drie rapportages zijn verzorgd door de betreffende rijksdiensten. Over de rijksmusea heeft het Projectteam Maximale Zelfstandigheid (PMZ) gerapporteerd. Voor de niet-rijksmusea vervulde de Rijksdienst Beeldende Kunst (RBK) die rol. In deze laatste twee gevallen werd bijstand geboden door een ondersteunende werkgroep, samengesteld uit deskundigen uit het museale veld. In bijlage 1 treft u de samenstelling van deze begeleidingscommissies aan. De regie van deze evaluatie lag in handen van de Projectleider Deltaplan voor het Cultuurbehoud (Directie Beleidszaken Cultuurbeheer).

1.4 Opbouw van de evaluatie

Deze evaluatie zal, analoog aan de presentatie in 'Vechten tegen Verval', de verschillende deel-terreinen waarop het Deltaplan gericht is onder de loupe nemen. Dat zijn achtereenvolgens: bouwkundige en klimatologische voorzieningen (hoofdstuk 3), rijks- en rijksgesubsidieerde musea (hoofdstuk 4.1), niet-rijksmusea (hoofdstuk 4.2), archieven (hoofdstuk 5), monumentenzorg (hoofdstuk 6) en archeologie (hoofdstuk 7). Vervolgens wordt een hoofdstuk gewijd aan 'aspecten' als werkgelegenheid en opleidingen (hoofdstuk 8). In hoofdstuk 9 vindt u een samenvatting en conclusies, die in hoofdstuk 10 hun financiële vertaling vinden. Tot slot treft u een aantal bijlagen aan, die op onderdelen nadere gegevens bevatten. Dit alles zal worden voorafgegaan door een beschouwing over de kwalitatieve effecten van de Deltaplanoperatie (hoofdstuk 2).

Een van de thermo-hygrografen, apparaten voor de meting van temperatuur en luchtvochtigheid, die musea via een clusteraanvraag goedkoop konden aanschaffen. Deze staat in het Frans Halsmuseum te Haarlem. Op de achtergrond een poppenhuis dat met behulp van een Deltaplansubsidie wordt geconserveerd.

Hoofdstuk 2

Kwalitatieve aspecten van het Deltaplan

Dat een operatie als het Deltaplan noodzakelijk is geworden, geeft aan dat de aandacht voor het behoud en beheer van het cultureel erfgoed niet voldoende was. Was het niet al in 1873 dat Victor de Stuers in zijn bekende artikel 'Holland op zijn smalst' fulmineerde tegen de volsrekte ontoereikende overheidsbemoeienis met het behoud van het cultureel erfgoed?⁷ Sindsdien is, met name bij de monumentenzorg en de archeologie, de bescherming en het behoud van het monumentale erfgoed de hoofdopgave van het beleid geworden.

In de musea en archieven maken ook publieksdoelstellingen krachtig aanspraak op een plaats op de voorgrond en deze hebben dit gevecht vaak gewonnen. Dat is begrijpelijk: men kan zich afvragen of het cultureel erfgoed wel enige betekenis heeft als het niet beschikbaar is voor de samenleving. Andersom kan het erfgoed alleen aan het publiek getoond worden als het behouden blijft. Daarom ook heb ik het cultuurbehoud tot de basis van mijn beleid gemaakt.

Het lijkt voor zich te spreken dat er een evenwicht moet worden gevonden tussen het beschikbaar stellen van het erfgoed en het zorgvuldige behoud en beheer ervan. De weegschaal is in het verleden te veel ten nadele van het behoud doorgeslagen. Daar kwam bij dat een aantal problemen, bijvoorbeeld de verzuring van papier, nog nauwelijks bekend waren. Nu staan wij voor de opgave om het evenwicht te herstellen en ervoor zorg te dragen dat dit in de toekomst zo blijft. Daarvoor is het niet alleen nodig dat er structureel meer menskracht en middelen besteed worden aan het behoud, maar vooral ook dat allen die verantwoordelijk zijn voor het bewaren van het erfgoed deze taak een veel groter gewicht gaan toekennen dan tot op heden nogal eens gebruikelijk was.

⁷ Herdruk in Victor de Stuers, 'Holland op zijn smalst', Bussum, 1975.

Het verheugt mij daarom, misschien nog wel meer dan de concrete resultaten die in de eerste drie jaar Deltaplan geboekt zijn dat doen, dat er een mentaliteitsverandering in het veld van het cultuurbeheer te bespeuren valt ten gunste van het behoud. Een dergelijke omslag is immers een absolute voorwaarde om ook in de toekomst blijvende aandacht voor de behoudstaak te garanderen. Het Deltaplan zie ik als een - helaas noodzakelijke - tussenstap, op weg naar een situatie waarin voorzieningen op niveau zijn en structureel voldoende middelen en menskracht worden ingezet om het ontstaan van nieuwe achterstanden te voorkomen. Het is mijn stellige indruk dat we op de goede weg zijn. Niettemin zijn de problemen nog groot en bestaan er (nog) niet voor alle problemen haalbare oplossingen.

Ook bij de niet-rijksinstellingen is het denken over behoud en beheer in beweging. Uit een onlangs ten behoeve van deze evaluatie door Intomart uitgevoerde enquête onder niet-rijks-museale instellingen, blijkt dat er in grote lijnen sprake is van een toename van de budgetten voor behoud en beheer en dat er meer personeel structureel en incidenteel wordt ingezet voor collectiebeheer en -behoud. Minstens zo belangrijk is het dat de musea hun collecties kritisch onder de loupe zijn gaan nemen en zich bewust zijn geworden van de bestaande achterstanden. Meer musea dan in 1990 zeggen nu te maken te hebben met achterstanden. Ik wijt dit vooral aan deze 'kritischer blik'. Anderzijds zegt meer dan de helft van de ondervraagde musea achterstanden te hebben verkleind.

Het Deltaplan maakt het voor de niet-rijksmusea aantrekkelijk om meer aandacht te besteden aan het onderhoud van collecties. De criteria en voorwaarden, die aan niet-rijksmusea worden gesteld om voor rijkssubsidie in aanmerking te komen, stimuleren het stellen van prioriteiten. Zo komen alleen objecten en collecties van grote cultuurhistorische waarde (A en B-collecties) voor actieve conservering in aanmerking. Restauratie is in het geheel niet subsidiabel. Het hanteren van deze criteria bevordert het denken over selectie.

Het lijkt misschien makkelijk om te concluderen dat er sprake is van een cultuuromslag, nu er een aanzienlijke hoeveelheid extra geld voor behoud en beheer beschikbaar is. Ik zie echter dat vele instellingen ook prioriteiten stellen binnen hun reguliere budgetten. Steeds vaker wordt ruimte gemaakt voor behoud, ten koste van andere taken. Concrete voorbeelden hiervan leveren het Rijksmuseum Kröller-Müller en het Nederlands Openlucht Museum, waar expositieruimten (tijdelijk) in gebruik zijn om de depotproblematiek in te perken. Dit is kenmerkend voor de wijze waarop de verschillende instellingen gevolg geven aan de uitgangspunten van het Deltaplan en, in het verlengde daarvan, voor de plaats van het behoud in het toekomstige beleid. Het is zeker zo belangrijk dat het behoud en beheer ook in de organisatie van instellingen aan kracht winnen. Dan denk ik niet alleen aan een kwantitatieve toename van het aantal medewerkers dat zich daarmee bezighoudt, maar vooral aan het feit dat het behoud en beheer steeds vaker op het hoogste niveau, in de directies van de instellingen, vertegenwoordigd is.

Ondertussen dienen bestaande achterstanden op een zo efficiënt mogelijke wijze te worden ingelopen. In eerste instantie werd de volgorde van aanpak van achterstanden vaak op pragmatische gronden bepaald: bekende problemen waarvoor oplossingen voorhanden waren, kwamen het eerst aan de beurt. Nu vrijwel overal voldoende inzicht in de achterstanden en oplossingsrichtingen bestaat, wordt meer en meer planmatig, op basis van toetsbare doelstellingen, gewerkt. Ook in de toekomst zal op planmatige wijze omgegaan moeten worden met het onderhoud van de collecties. Hiervoor wordt door de Deltaplanaanpak de basis gelegd.

Het vergrote inzicht in de staat van de collecties, leidt tot een verbeterde definitie van de achterstanden. Bijstellingen ten opzichte van de oorspronkelijke inventarisaties en ramingen vloeien daar vanzelfsprekend uit voort.

Er is in de afgelopen jaren een zekere consensus ontstaan over het geven van prioriteit aan conservering boven restauratie. In de rijksarchieven bijvoorbeeld bedraagt het aantal restauraties nu minder dan een kwart van wat nog maar pas geleden gebruikelijk was. Dit is het gevolg van een aanzienlijke verschuiving in het denken over deze materie: het fysieke behoud van het erfgoed heeft prioriteit gekregen boven de fysieke verschijning. Slechts voor specifieke presentatiedoel-einden wordt restauratie overwogen. Door aan conservering voorrang te geven kan bovendien een veel grotere hoeveelheid objecten behandeld worden.

Het Deltaplan heeft een sterke impuls gegeven aan het verwerven van kennis over behoud en beheer. Er wordt veel onderzoek verricht en er worden nieuwe methoden en materialen ontwikkeld. Deskundigen uit binnen- en buitenland dragen bij aan het vinden van oplossingen voor problemen. Zo is bijvoorbeeld op het gebied van de fotoconservering, een terrein waarop in Nederland slechts beperkte kennis aanwezig is, een aantal pilot-projecten opgezet. Buitenlandse deskundigen zijn naar Nederland uitgenodigd om hun kennis en vaardigheden over te dragen aan Nederlandse conserveringsdeskundigen.

Omgekeerd bestaat er in het buitenland veel belangstelling voor het Deltaplan. De situatie is daar meestal niet veel beter dan in Nederland en men kijkt met enige afgunst naar hetgeen hier door het Deltaplan mogelijk gemaakt wordt. Het gaat dan niet eens zo zeer om de hoeveelheid geld die beschikbaar is, maar meer om de toegepaste systematiek, die selectie en het stellen van prioriteiten mogelijk maakt. Op beurzen en conferenties is het Deltaplan gepresenteerd aan fora van internationale deskundigen en aan de media. Met name de internationale vakpers heeft veel aandacht aan het Deltaplan besteed.

Doordat veel museum- en archiefmedewerkers behoudsopleidingen en -cursussen volgen, wordt de door mij geconstateerde cultuuromslag gunstig beïnvloed en wordt er in de instellingen een breed draagvlak gecreëerd. In bijvoorbeeld het Nederlands Scheepvaartmuseum hebben alle medewerkers een meerdaagse cursus 'omgaan met museale objecten' gevolgd. Verder zijn op aanzienlijke schaal nieuwe medewerkers aangetreden voor registratie- en conserveringswerkzaamheden. Een aantal van hen volgt de recent ontwikkelde opleiding voor behoudsmedewerker, een 'werkend leren-project', in het kader van het leerlingwezen.

Van belang vind ik tevens dat met name musea door de intensieve omvang met hun collecties een veel beter inzicht in de waarde van die verzamelingen verkrijgen. Er worden allerlei 'vondsten' gedaan. Bovendien is de discussie over het thema selectie en vervreemding actueel geworden, een onderwerp dat vóór het Deltaplan zo goed als onbespreekbaar was. Op grote schaal wordt beseft dat de ongecontroleerde groei van de collecties misschien wel de grootste bedreiging voor het behoud ervan betekent. Het begint nu gemeengoed te worden om 'aan de poort' te selecteren. Niet langer worden donaties, hoe genereus ook bedoeld, zo maar aanvaard. Alleen wanneer er sprake is van een belangrijke aanvulling op de collectie worden schenkingen geaccepteerd. Dit geldt in nog sterkere mate voor het verwerven van stukken door aankoop en bruiklenen.

In de archiefsector doet de selectievraag zich wat minder sterk voor. Hetgeen in de rijksarchieven bewaard wordt heeft immers al een tamelijk rigoureuze selectieproces doorgemaakt. Daar zal

de discussie zich vooral moeten toespitsen op de vraag welke bestanden daadwerkelijk actief geconserveerd moeten worden. De kosten van de nu beschikbare methoden zijn namelijk dusdanig dat een zorgvuldige afweging plaats dient te vinden op basis van cultuurhistorische, juridische en archivalische overwegingen. Daarbij is bijvoorbeeld nu al de frequentie van raadpleging van archiefstukken een factor van overweging.

Mijns inziens vormt de selectiediscussie de belangrijkste sleutel tot het beheersbaar maken en houden van de omvang van collecties. Ik wil in de komende jaren bevorderen dat deze discussie nog scherper gevoerd wordt en nog meer dan nu zal leiden tot keuzen en het stellen van prioriteiten.

Tenslotte wil ik hier vaststellen dat ook een zo verantwoord mogelijk behoud en beheer hun grenzen kennen.

Instellingen kunnen slechts door een evenwichtige taakvervulling hun maatschappelijke rol optimaal spelen. Het Deltaplan is niet minder, maar ook niet méér, dan een instrument om één van die taken op een kwalitatief hoger niveau te krijgen. Naast het behoud dient ook de publiek-sfunctie de aandacht van het management van de instellingen te houden. Het gaat er nu om dat een acceptabel niveau van collectiebehoud en -beheer bereikt wordt. In dat licht wil ik ook het Deltaplan in de periode na 1996 bezien: is dit acceptabele niveau bereikt en kunnen we overgaan naar een structureel verbeterde situatie of zijn er nog inspanningen in het kader van het Deltaplan nodig om dit niveau te bereiken. Duidelijk is nu reeds dat additionele inspanningen voorlopig nodig zullen blijven. Ik bemerk echter tot mijn genoegen dat veel instellingen de blik al op de toekomstige situatie hebben gericht. In de komende periode zal veel energie worden gestoken in het formuleren van de voorwaarden voor een adequaat behoud in de toekomst. Het moge voor zich spreken dat een blijvende aandacht voor behoud tot structurele veranderingen in de organisatie van de instellingen zal leiden en structurele gevolgen zal hebben voor de bestemming van middelen zowel vanuit mijn ministerie aan de instellingen, als binnen de instellingen zelf.

De zogenaamde MIBO-magazijnen leveren een bijdrage aan de oplossing van de depotproblematiek van de rijksgesubsidieerde musea. Deze sporen uit de collectie van het Rijksmuseum voor Volkenkunde bevinden zich in het MIBO-magazijn in 's-Gravenzande.

Hoofdstuk 3

Bouwkundige en klimatologische voorzieningen

Goede bewaaromstandigheden zijn een absolute voorwaarde voor het slagen van het Deltaplan. De conditie van collecties wordt immers in hoge mate bepaald door de omstandigheden waaronder zij in de depots worden bewaard, in het restauratie-atelier worden behandeld en de wijze waarop zij in expositieruimten worden tentoongesteld. In de meeste instellingen is in zowel depot- als tentoonstellingsruimten de klimatologische situatie verre van optimaal. Meestal is een gebrek aan goede depotvoorzieningen het grootste knelpunt. Het te dicht opeenpakken van objecten als gevolg van een tekort aan ruimte en de daarmee gepaard gaande geringe luchtcirculatie, vormen bijvoorbeeld de hoofdoorzaak van schimmelexplosies in depots. Ook de opslag van archieven in niet-geklimatiseerde ruimten leidt tot minder gewenste bij-effecten. In een aantal gevallen vormt het verschil tussen de klimatisering in de depots en in de tentoonstellingsruimten een probleem: de bewaaromstandigheden in de depots zijn dan relatief goed en die in de tentoonstellingsruimten relatief slecht. Topstukken, die bij voorkeur permanent worden geëxposeerd, verkeren daar onder relatief slechte omstandigheden. De conservering van voorwerpen dient derhalve hand in hand te gaan met het verbeteren van bewaar- en tentoonstellingsomstandigheden. Wanneer geconserveerde stukken of collecties worden teruggeplaatst in depots of tentoonstellingsruimten die niet aan de vereisten voldoen, zullen snel nieuwe achterstanden ontstaan.

3.1 Programma bouwkundige en klimatologische voorzieningen bij rijksmusea en -archieven

In 'Vechten tegen Verval' is de doelstelling geformuleerd om in de periode 1992-1996 60% van de achterstanden op het gebied van achterstallig onderhoud en klimatisering in te lopen. De kosten daarvan werden geraamd op totaal f 109,7 mln. Inmiddels heeft de Rijksgebouwendienst (RGD) de behoeften op instellingsniveau nader bestudeerd. Dit heeft geleid tot een bijstelling van de raming tot f 119,5 mln. Voor de eerste fase is in totaal f 65,1 mln beschikbaar, waarvan f 42,1 mln ten laste komt van de RGD. Daarnaast is voor de periode 1996-2001 jaarlijks f 9 mln gereserveerd, waardoor voor de tweede fase f 54 mln beschikbaar is. f 30 mln daarvan komt ten laste van de RGD. Ik ben mijn collega van VROM zeer erkentelijk voor zijn medewerking in dezen.

De voortgang van de verbetering van de gebouwen en depots is in de beginfase van het inhaalprogramma soms sterk vertraagd. Vanwege het grote belang van dit onderdeel van het Deltaplan, baart mij dit zorgen. Het blijkt dat de voorbereiding van diverse projecten meer tijd kostte dan oorspronkelijk was voorzien. Het feit dat er geen bekende, objectieve standaarden voorhanden zijn, maakte veel overleg noodzakelijk over het benodigde niveau van voorzieningen. Mede hierdoor is het programma onlangs geactualiseerd en de fasering bijgesteld. In de hierna volgende cijferreeks globale overzicht wordt aangegeven dat het de bedoeling is om een deel van de opgelopen vertraging in 1994 en 1995 in te lopen, zodat de doelstellingen uit 'Vechten tegen Verval' toch gehaald kunnen worden. Ik zal er nauwlettend op toe zien dat geen verdere vertraging wordt opgelopen. In bijlage 2 treft u een gedetailleerd overzicht van de per instelling geplande investeringen aan.

Door het beschikbaarstellen van de zogenaamde MIBO-magazijnen^a voor de rijks- en rijksge subsidieerde musea, heb ik een verdere bijdrage kunnen leveren aan de oplossing van het tekort aan goede depotruimte. Hoewel het in termen van beleid en bedrijfsvoering in het algemeen de voorkeur verdient om de gehele collectie 'bij de hand' te hebben, is dat in de huidige situatie een niet voor alle musea haalbaar ideaal. De bijstellingen en het beschikbaar komen van de MIBO-magazijnen leiden tot het onderstaande globale overzicht van geplande investeringen. In de eerste fase zijn de volgende uitgaven gerealiseerd c.q. geraamd (bedragen x f 1 mln):

t/m 1992	1993	1994	1995	1996	1997	totaal
11,2	7,5	18,8	17,2	6,6	3,8	65,1

Nadat besluitvorming over de tweede fase heeft plaatsgevonden, kunnen investeringen in dit kader nader gepland worden. Naar verwachting zal dat betekenen dat de 'schotten' tussen de eerste en tweede fase opgeheven kunnen worden en dat parallel aan de eerste fase gestart zal kunnen worden met de uitvoering van de tweede fase. Voor alle duidelijkheid wil ik vermelden dat het hier beschreven programma alleen de inspanningen in het Deltaplan betreft. De reguliere en aanvullende RGD-programma's gaan gewoon door. Zo is afgesproken dat de RGD jaarlijks f 9,8 mln zal inzetten voor het onderhoud van de gebouwen van de binnenkort te verzelfstandigen musea en ondersteunende diensten. In het kader van het Meerjaren Programma Rijks-huisvesting wordt een aantal grote projecten gefinancierd, bijvoorbeeld de nieuwbouw van het

^a De zogenaamde 'Magazijnen in Bijzondere Omstandigheden', die tot voor kort in gebruik waren als noodvoorziening voor de volksgezondheid in rampen- en oorlogssituaties.

Nationaal Natuurhistorisch Museum, een deel van de verbouwing van het Rijksmuseum en de nieuwbouw van de rijksarchieven in Groningen, Zeeland en Limburg.

Dit brengt mij bij een moeilijk punt, waarover ik in de aanbiedingsbrief bij deze nota reeds sprak: de zogenaamde kosten van de eerste inrichting. Doordat er in het Deltaplan, zoveel noodzakelijke bouwprojecten lopen, word ik geconfronteerd met aanzienlijke extra kosten ten behoeve van de inrichting van vernieuwde accommodaties. Ik ben bereid om uit de post 'algemene uitgaven' van het Deltaplan een zo groot mogelijke bijdrage te leveren aan de oplossing van de belangrijkste en meest urgente knelpunten. Uiteraard moet het daarbij wel gaan om aan de Deltaplandoelstellingen gerelateerde kosten, zoals bijvoorbeeld stellingen in depots.

Het programma voor bouwkundige en klimatologische voorzieningen richt zich met name op het beheersbaar maken van factoren als temperatuur, luchtvochtigheid en lichtkwaliteit. De bestrijding van de verzurende effecten van luchtverontreiniging, een problematiek die met name bij papierbeherende instellingen speelt, vraagt andere oplossingen en maakt een additionele inspanning noodzakelijk. De volgende paragraaf gaat daarover.

3.2 Luchtzuivering

In 1991 en 1992 is bij het Algemeen Rijksarchief te Den Haag door de RGD een 'proefproject luchtzuivering' uitgevoerd, om te bepalen op welke wijze filtering van verontreinigde lucht moet plaatsvinden. Dit onderzoek heeft belangrijke informatie opgeleverd over de aard van luchtzuiveringsmethoden, de technische voorzieningen en de kosten die voor optimale luchtzuivering in rijksmusea en -archieven nodig zijn. Dit onderzoek heeft f 0,6 mln gekost. De RGD heeft op basis daarvan een richtlijn voor de luchtkwaliteit van archieven opgesteld, die het mogelijk maakt te komen tot een op dit aspect verantwoorde conservering van cultuurgoederen tegen redelijke kosten van investering, exploitatie en onderhoud.

Op basis van de gegevens uit dit proefproject zijn de ramingen van de kosten van het aanbrengen van voorzieningen voor luchtzuivering bij alle rijksarchieven en -musea bijgesteld. Deze worden nu berekend op minimaal f 34,6 en maximaal f 45,6 mln (excl. BTW). In 'Bedreigd Cultuurbezit' werd nog uitgegaan van f 32,6 mln⁹. Voor de rijksarchieven zijn de kosten precies bepaald. Deze bedragen incidenteel f 9,5 mln en structureel (energielasten en vervangingsinvesteringen) f 1,1 mln per jaar.

Voor investeringen in luchtzuivering doe ik een beroep doen op de zogenaamde 'NMP+ gelden' ad f 5 mln per jaar, die mijn collega van VROM mij ter beschikking stelt voor de bestrijding van de verzurende effecten van luchtverontreiniging. Dit budget is ontoereikend om in alle sectoren de effecten van de verzuring van cultuurgoederen aan te pakken. Keuzen zijn dus onvermijdelijk.

Uit onderzoek is gebleken dat de schadelijke invloeden van luchtverontreinigende stoffen op kwetsbare materialen, met name papier, de meeste aandacht vragen¹⁰. Ik zal daarom de beperkte middelen allereerst inzetten in de archiefsector. Bij de musea valt in eerste instantie een veel hoger rendement te verwachten van investeringen ten behoeve van de klimaatbeheersing, mede omdat er geen onmiddellijk en onomkeerbaar gevaar dreigt. Om de exacte kosten voor de musea in kaart te brengen zal in elk museum een nadere inventarisatie uitgevoerd moeten worden.

⁹ Bedreigd cultuurbezit, deel 2, bijlage 2, p. 4. Later onderzoek, neergelegd in het rapport 'Deltaplan Cultuurbehoud. Pilotproject luchtzuivering, onderzoek naar methoden voor luchtzuivering' in het Algemeen Rijksarchief Den Haag (RGD, april 1992), heeft betrouwbaar informatie opgeleverd. Daarbij zijn minimale en maximale varianten bepaald, die leiden tot de genoemde bedragen.

¹⁰ ACBAM/STEP-onderzoek (Aantasting van Cellulosebevattende materialen in Bibliotheken, Archieven en Musea), diverse tussenrapportages. Dit onderzoek wordt medio 1994 afgerond.

Omdat de nood bij de meeste musea minder hoog is, vind ik zo'n inventarisatie op dit moment niet zinvol. Ik wil daarbij een uitzondering maken voor die musea die belangrijke en omvangrijke 'papieren' collecties beheren en de mogelijkheden bezien om ook daar over te gaan tot luchtzuivering.

Overleg over deze conclusies en keuzen tussen WVC, RGD en Rijksarchiefdienst heeft geresulteerd in het besluit om als eerste het Algemeen Rijksarchief te voorzien van luchtzuivering voor alle depots in samenhang met een vernieuwing van de hele klimaatbeheersingsinstallatie. In principe zullen voor 1998 bij alle rijksarchieven voorzieningen voor luchtzuivering aangebracht worden. Deze verbeteringen zullen geleidelijk leiden tot een verhoging van de exploitatiekosten van de RAD tot naar schatting de eerder genoemde f 1,1 mln per jaar. Naar de exacte omvang van de effecten van luchtzuivering op de toestand van het papier zal een lange termijnstudie uitgevoerd worden. In het Algemeen Rijksarchief zal daartoe een klein, ongezuiverd 'referentiedepot' worden ingericht. Over een periode van 10 jaar zullen vergelijkende metingen worden uitgevoerd.

Het besluit om middelen in te zetten voor luchtzuivering dwingt tot een tweede keuze in de bestedingen in het kader van de NMP+ gelden. Deze gelden worden tot op heden grotendeels in de sector monumentenzorg aangewend (zie hoofdstuk 6). In 'Vechten tegen Verval' schreef ik al dat een herschikking binnen dit budget ten behoeve van luchtzuivering noodzakelijk zou zijn indien niet meer middelen in dit kader beschikbaar zouden komen¹¹. Deze voorspelling wordt nu bewaarheid. In de periode 1993-1996 is het grootste deel van de investeringen in luchtzuivering gepland, in samenhang met het eerder in dit hoofdstuk behandelde RGD/WVC-programma. Dit leidt in deze periode tot een tekort ad f 2,95 mln, dat ten laste zal moeten worden gebracht van de f 9 mln die gepland was voor de bescherming van glas-in-lood in de periode 1994-1996. In het financieringsoverzicht in hoofdstuk 9 treft u de volledige cijfers aan.

¹¹ 'Vechten tegen Verval',
pp. 56-57.

In het Rijksmuseum voor Volkenkunde te Leiden worden via een 'lopende bandsysteem' grote hoeveelheden voorwerpen uit de collectie schoongemaakt, geregistreerd, goed ingepakt en in nieuwe depots ondergebracht. Ook de beroemde Indonesië-collectie ondergaat deze behandeling.

Hoofdstuk 4

Musea

Een belangrijk onderdeel van het Deltaplan betreft het behoud van het cultureel erfgoed dat zich in de musea bevindt. De situatie bij de rijksmusea vormde immers de aanleiding tot het Deltaplan. In 'Bedreigd Cultuurbezit' werd een uitputtend overzicht gegeven van de achterstanden bij de musea. Ik maakte daar een onderscheid tussen de instellingen waarvan ik de belangrijkste financier ben, dat wil zeggen de rijks- en rijksgesubsidieerde musea, en de niet-rijksmusea waarvoor anderen, vaak overheden, de eerste verantwoordelijkheid dragen.

Ik maakte dit onderscheid vanuit de principiële overweging dat degene die verantwoordelijk is voor bepaalde collecties, ook de kosten van het behoud en beheer van deze collecties dient te dragen. Zo presenteerde ik in 'Vechten tegen Verval' een plan voor het wegwerken van de achterstanden op het gebied van registratie en conservering in de rijks- en rijksgesubsidieerde musea. Voor de niet-rijksmusea kondigde ik een stimulerende maatregel aan in de vorm van een subsidie-regeling die maximaal 40% bijdraagt in de kosten van conserveringsprojecten.

In dit hoofdstuk komt eerst de uitvoering van het Deltaplan in de rijksmusea¹² en rijksgesubsidieerde musea¹³ aan de orde. Ik kan melden dat grote voortgang wordt geboekt met de registratie van collecties. Ook het meer omvangrijke en complexe conserveringsprogramma is daarop gang gekomen. In het vervolg van het hoofdstuk worden de niet-rijksmusea behandeld. Ik constateer dat de beheerders van deze musea steeds meer gebruik maken van de door mij geboden mogelijkheden tot behoud van hun collecties.

¹² Deze rapportage betreft de in bijlage 3 genoemde rijksinstellingen, met uitzondering van het Centraal Laboratorium en de Opleiding Restauratoren.

¹³ De volgende rijksgesubsidieerde musea nemen deel aan het Deltaplan: Teylers Museum, het Afrikamuseum, het Joods Historisch Museum en het Nederlands Openluchtmuseum.

4.1 Rijks- en rijksgesubsidieerde musea

4.1.1 Kwalitatieve aspecten van de uitvoering

Prioriteitsstelling

Na de start van het Deltaplan zijn door de musea plannen van aanpak opgesteld. Met name voor conservering zijn door de instellingen duidelijke prioriteiten gesteld die per instelling verschillen. De volgorde van aanpak werd in hoofdzaak bepaald door de volgende factoren:

- de urgentie van het wegwerken van de conserveringsachterstand in de verschillende collecties;
- de mate van passieve conservering;
- de capaciteit van het museum zelf en de capaciteit op de restauratiemarkt;
- de eventuele gelijktijdige aanpak van registratie en conservering in dezelfde collectie.

Een moeilijkheid bij het wegwerken van de achterstanden was de omvang van de collecties. Door de grootte was het soms nauwelijks mogelijk een volledig overzicht te krijgen van de achterstanden, laat staan van de beste wijze van aanpak ervan. Voor de meeste musea kostte het starten van de activiteiten dus veel tijd en energie. Tijdens het wegwerken van de achterstanden werden prioriteiten regelmatig bijgesteld op basis van de genoemde factoren, vanwege gewijzigde inzichten of door het ter beschikking komen van expertise. De meeste musea volgden een pragmatische methode van aanpak. Eerst moesten immers de meest bedreigde en kwetsbare voorwerpen behandeld worden. Ook de oplossing van het huisvestingsprobleem genoot voorrang.

Belasting van organisatie en personeel

Naast de inzet van vast personeel wordt voornamelijk gebruik gemaakt van tijdelijke contractanten en medewerkers via werklozenregelingen. Het blijkt een goede manier om flexibel en voordelig tot resultaten te komen. De grote toevloed van tijdelijke medewerkers vereist wel enige veerkracht in de organisatie. Met name de begeleiding en huisvesting van de gestage stroom tijdelijke medewerkers vormde in een aantal musea een zware last voor de organisatie.

De verhoudingen tussen vast en tijdelijk personeel waren soms buiten proportie. De personele capaciteit van de instelling is de bepalende factor voor het tempo waarin de achterstanden weggewerkt konden en kunnen worden.

De aanpak van conserveringsachterstanden loopt zeer uiteen. In een aantal musea wordt de achterstand voornamelijk binnenshuis aangepakt, terwijl door andere instellingen de behandeling van objecten voor het grootste deel wordt uitbesteed. De wijze van aanpak is afhankelijk van de capaciteit en de aanwezige deskundigheid in het museum. Het behouden van de opgebouwde kennis en ervaring is een belangrijk aandachtspunt. Om het verlies ervan door het vertrek van tijdelijke krachten te voorkomen, is een combinatie van vast en tijdelijk personeel wenselijk. Kennis blijft zo met de vaste medewerkers in huis.

Deskundigheidsbevordering en -spreiding

De musea ondervonden weinig problemen bij de werving van extra personeel voor registratie. Voor alle instellingen gold daarentegen dat het potentieel op de restauratie- en conserveringsmarkt beperkt is. De benodigde expertise bleek vaak moeilijk te verkrijgen. Door het Deltaplan

deden diverse instellingen gelijktijdig beroep op het al geringe aantal deskundigen. Uitkomst bood het spreiden van de conserveringswerkzaamheden over meerdere jaren en het inzetten van minder hoog opgeleid personeel, bijgestaan werd door interne medewerkers. Ook werden eigen restauratie-ateliers uitgebreid of gespecialiseerd. Niettemin ondervinden diverse musea nog steeds problemen bij het aantrekken van deskundigen. Verschillende initiatieven worden ontplooid om de benodigde expertise te ontwikkelen ofwel deskundigen uit het buitenland aan te trekken.

Publiciteit

Met tentoonstellingen als 'Het eeuwige moment', een in opdracht van het ministerie van WVC vervaardigde reizende tentoonstelling, 'Bij de koning op zolder' in Rijksmuseum Paleis Het Loo en 'Schoon schip' in het Scheepvaartmuseum, werd het publiek in de gelegenheid gesteld een kijkje in de keuken te nemen. Ook de Rijksmusea Twenthe en Oudheden hebben met een tentoonstelling over conservering van de eigen collectie het publiek bij het Deltaplan betrokken. In het Museumweekend in het voorjaar van 1994 zal het thema 'behoud en beheer van museale collecties' zijn. Uit de belangstelling is gebleken dat de aandacht van het publiek verder gaat dan het bezichtigen van topstukken. Een continue informatievoorziening over wat zich achter de schermen afspeelt, is daarom wenselijk.

4.1.2 Feiten en cijfers

Evenals in 'Vechten tegen Verval' is er in deze evaluatie voor gekozen de achterstanden bij de musea in geld te definiëren. Op die manier zijn de gegevens onderling vergelijkbaar en consistent. Op één punt wijken de cijfers stelselmatig af van 'Vechten tegen Verval'. De in 'Vechten tegen Verval' vermelde achterstanden betreffen alleen de extra investeringen, uitgedrukt in netto kostprijzen.

Ter voorbereiding van de verzelfstandiging is in de rijksmusea een nieuw systeem van bekostiging ingevoerd. Dit is eveneens toegepast op de Deltaplan-activiteiten. Niet langer worden uitsluitend de netto kostprijzen geteld; ook de inzet van regulier museum personeel wordt nu meegerekend. Bovendien worden in een aantal gevallen noodzakelijk gebleken kosten van automatisering meegerekend. Het nieuwe systeem gaat uit van integrale kostprijzen. Door het nieuwe systeem van bekostiging werd de kostprijs van de achterstanden in de rijksmusea verhoogd. Deze verhoging is een technische operatie die geen invloed heeft op de omvang van de benodigde Deltaplan-middelen of op het tempo van wegwerken. De verhoging van de achterstanden wordt immers weer gecompenseerd door de eigen bijdragen van de rijksmusea aan de uitvoering. Deze bijdragen zijn overigens zeer omvangrijk.

Bij de volledig gesubsidieerde musea werd het nieuwe systeem niet ingevoerd. De cijfers met betrekking tot deze musea zijn niet veranderd door systeemwijzigingen. In deze rapportage noem ik deze achterstanden ter onderscheiding van de integrale kostprijzen verder achterstanden tegen netto kostprijs. Om misverstanden te voorkomen zijn de rijksgesubsidieerde musea in de tabellen steeds afzonderlijk weergegeven.

De kwantitatieve gegevens in de rapportage over de rijks- en rijksgesubsidieerde musea zijn gebaseerd op door de instellingen verstrekte gegevens. Een toets op de kwaliteit van deze gegevens zal verricht worden door de Afdeling Inspectie van de Rijksdienst Beeldende Kunst.

Registratie in rijks- en rijksgesubsidieerde musea

In de nota 'Vechten tegen Verval' kondigde ik aan een relatief groot deel van de Deltaplanmiddelen te willen besteden aan verbetering van de registratie. De registratie van museale voorwerpen moest snel in overeenstemming worden gebracht met de daartoe opgestelde normen. Dat zijn basiseisen aangaande de administratie van beschrijving, standplaats en juridische status. De totale achterstand op dit gebied bleek bij inventarisatie circa f 30 mln te bedragen. Op grond van een aantal inhoudelijke overwegingen en keuzen werd in 'Vechten tegen Verval' geconstateerd dat een lager bedrag voldoende leek.

Ik hield daarom een ondergrens aan van f 20 mln voor het wegwerken van de achterstanden in de rijksmusea en in twee rijksgesubsidieerde musea¹⁴. Momenteel wordt verwacht dat de achterstanden met inzet van minder Deltaplanmiddelen volledig kunnen worden ingehaald. Dit wordt vooral veroorzaakt door de aanzienlijke bijdrage die de musea leveren uit hun reguliere budgetten.

'Vechten tegen Verval' bevatte een meerjarenplan voor de registratie. Verwacht werd dat de achterstanden in 1995 bij 13 van de 17 rijksmusea zouden zijn ingelopen. Bij vier rijksmusea zouden eind 1995 nog achterstanden bestaan. Dat aantal van vier zou daarna snel verminderen: na 1997 werd alleen nog een achterstand verwacht in het Nationaal Natuurhistorisch Museum. Dat museum zou nog tot en met 1999 de tijd nodig hebben voor het wegwerken van de achterstand.

Een terugblik op de periode van 1991 tot en met juni 1993 biedt het volgende overzicht. Uit Deltaplanmiddelen is f 6,4 mln bijgedragen aan de verbetering van registraties in rijks- en rijksgesubsidieerde musea. Daarnaast besteedden de musea uit hun exploitatiebudgetten f 4,6 mln, een bijdrage van 42% aan het totaal. Een en ander leverde een kleine honderd mensjaren aan tijdelijke extra werkgelegenheid op. De registratie kwam in vijf rijksmusea geheel op orde: Vincent van Gogh, Twenthe, Boerhaave, het Mauritshuis en het Zuiderzeemuseum. De achterstand moest in een aantal musea worden bijgesteld aan de hand van verkregen ervaringen en nieuwe inzichten. De geactualiseerde achterstand, bestaande uit de integrale kostprijs voor de rijksmusea en de netto kostprijs voor beide rijksgesubsidieerde musea, bedraagt f 28,3 mln. Van deze f 28,3 mln is f 11 mln (39%) ingelopen. Medio 1993 resteert een achterstand van f 17,3 mln.

Voor het vervolg kies ik ervoor, in de lijn van 'Vechten tegen Verval', de registratie-achterstanden zo snel mogelijk in te lopen. De tabel op pagina 25 geeft een verdeling van de Deltaplanbijdrage over de jaren die gericht is op een maximaal tempo: (x f 1 mln).

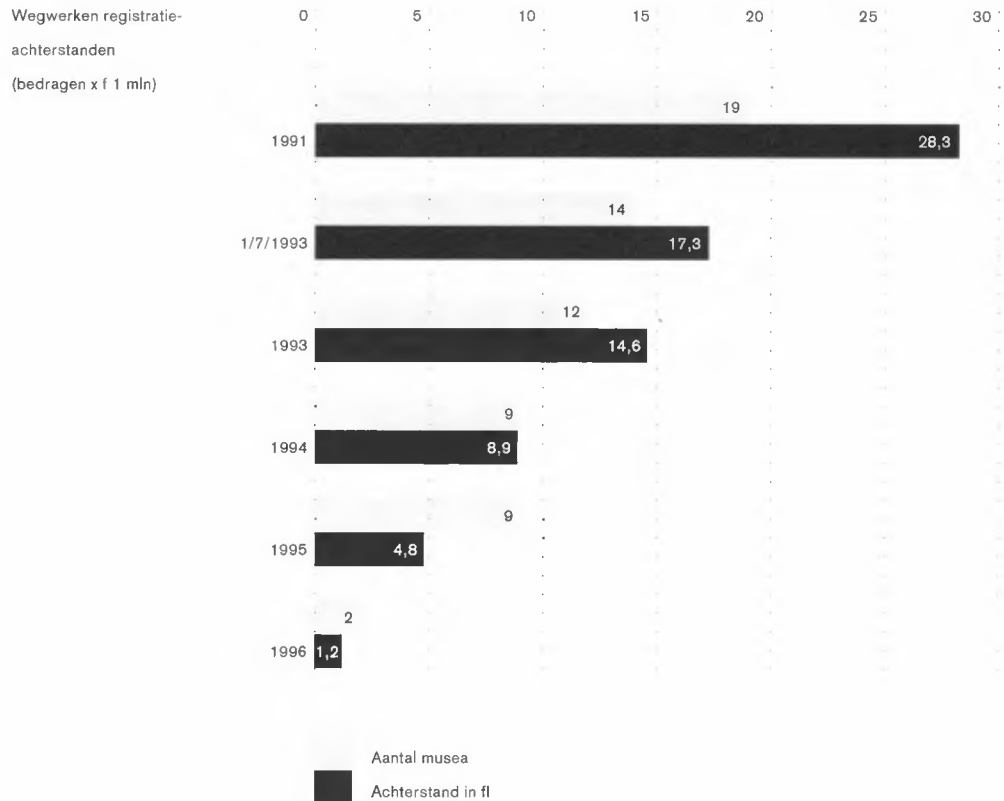
Met deze middelen kunnen de volgende resultaten worden behaald. Eind 1994 zullen de achterstanden bij 10 van de 17 rijksmusea zijn weggewerkt. Eind 1996 kan dat het geval zijn bij 15 van de 17 rijksmusea en bij de twee betrokken rijksgesubsidieerde musea. Na 1996 bestaan er nog achterstanden bij twee musea: het Rijksmuseum Meermanno-Westreenianum en het Nationaal Natuurhistorisch Museum. Verwacht wordt dat de achterstand in het Rijksmuseum Meermanno-Westreenianum in 1997 ingelopen kan zijn. De registratie in het Nationaal Natuurhistorisch Museum kan naar verwachting worden voltooid binnen de planning van 'Vechten tegen Verval'. De situatie in de afzonderlijke musea is vermeld in bijlage 3. In grote lijnen stemt deze tijdplanning overeen met de oorspronkelijke doelstellingen van 'Vechten tegen Verval'.

¹⁴ Het Nederlands Openluchtmuseum en Teylers Museum.

	t/m juni 1993	juli/dec 1993	1994	1995	1996	totaal
Rijksmusea:						
- <i>Deltaplan</i>	5,8	1,4	2,6	1,7	1,3	12,8
- <i>Eigen bijdrage</i>	4,2	1,1	2,6	2,0	2,0	11,9
Rijksgesubsidieerde musea:						
- <i>Deltaplan</i>	0,6	0,1	0,4	0,3	0,2	1,6
- <i>Eigen bijdrage</i>	0,4	0,1	0,1	0,1	0,1	0,8
Totale kosten (bedragen x f 1 mln)	11,0	2,7	5,7	4,1	3,6	27,1

In de periode van medio 1993 tot en met 1996 wordt de achterstand met een bedrag van f 16,1 mln ingelopen. De helft van deze inhaaloperatie, circa f 8 mln, wordt gefinancierd uit het reguliere budget van de musea. Na 1996 resteert een achterstand van f 1,2 mln, slechts 4% van de totale achterstand.

Voor registratie blijkt een lagere Deltaplanbijdrage nodig dan was voorzien. Dit is voornamelijk het gevolg van de hoge bijdrage die de musea leveren uit reguliere middelen. Tot en met 1994 is nog een maximale financiële inspanning noodzakelijk. Daarna kan de Deltaplanbijdrage afnemen. De Deltaplanmiddelen die in 1995 en 1996 vrijkomen ten opzichte van het niveau van 1994 stellen beschikbaar voor conserveringsactiviteiten in de musea. Daar bestaat, ondanks het feit dat de musea ook voor conservering hoge bijdragen leveren uit het reguliere budget, behoefte aan intensivering.

¹⁵ Objecten van de categorie A en B zijn binnen de doelstelling van het museum en het geheel van het Nederlandse cultuurbezit onvervangbaar en onmisbaar, of hebben presentatie-, genealogische-, documentatie- of ensemblewaarde. Objecten uit de categorie C beantwoorden wel aan de doelstelling van het museum maar voldoen niet aan de criteria zoals voor A en B gesteld. Zie 'Plan van Aanpak', bijlage 5 en 'Bedreigd Cultuurbezit', deel II, bijlage 7.

¹⁶ Zie 'Vechten tegen Verval', p. 12 en mijn brief aan de Tweede Kamer over de afstoting van objecten uit de RBK-collectie, kenmerk DBC-U-922220, d.d. 9 juni 1992.

¹⁷ Het Afrikamuseum, het Nederlands Openluchtmuseum en Teylers Museum.

¹⁸ De Rijksmusea Meermann-Westreenanium, Twenthe en Vincent van Gogh, het rijks- gesubsidieerde Afrikamuseum en vermoedelijk het Rijksmuseum Kröller-Müller.

Conservering in rijks- en rijksgesubsidieerde musea

In 'Vechten tegen Verval' werd uitvoerig toegelicht welke soorten conserveringsactiviteiten in eerste instantie zouden worden aangepakt. Zo werd de zeer omvangrijke problematiek, die geïnventariseerd was op een totale achterstand van f 412 mln, ingeperkt. Ik gaf voorrang aan preventie boven herstel en aan concentratie op belangrijke collectie-onderdelen.

Concreet betekende dit dat restauratie-achterstanden niet werden aangepakt en dat alleen objecten uit de categorieën A en B ¹⁵ in aanmerking kwamen voor actieve conservering. Ook besloot ik de BKR-collectie van de Rijksdienst Beeldende Kunst buiten beschouwing te laten ¹⁶. Een en ander reduceerde het benodigde bedrag voor de activiteiten in de rijksmusea en in drie rijksgesubsidieerde musea ¹⁷ tot f 120 mln.

Onderkend werd dat deze achterstand niet snel kon worden ingelopen. Voor de korte termijn, tot eind 1994, werd wel een aantal doelstellingen geformuleerd. Ten eerste zou de totale achterstand voor een derde deel worden ingelopen. Bovendien zouden de achterstanden in vier à vijf musea volledig worden weggewerkt ¹⁸. Ten derde zou bij de overige musea de helft van de achterstanden in categorie A worden ingelopen. In de vorm van een prognose voor 1998 werd tenslotte een indicatie gegeven van het verloop na 1994.

De uitvoering van het Deltaplan vergde veel voorbereiding. Veel inspanning was nodig om het proces van conservering in zijn volle omvang op gang te brengen. Zo moesten medewerkers

worden geworven en opgeleid. Expertise moest worden aangetrokken. Na deze aanloop nam het tempo waarin de achterstanden worden weggewerkt aanmerkelijk toe.

De achterstanden moesten worden herzien aan de hand van verkregen ervaringen. Tijdens de inhaaloperatie veranderde het inzicht in wat nodig is voor het behoud van de collecties. De expertise over behandelingsmethoden nam bovendien toe. Voorts verbeterde het inzicht in de conditie van de collecties gaandeweg. Ook kon niet altijd vermeden worden dat nieuwe achterstanden ontstonden door het achterblijven van de verbetering van klimatologische situaties in depots. De ontoereikende klimatisering van depots en tentoonstellingsruimten is van grote invloed op het wegwerken van de achterstanden. Tenslotte moesten enkele instellingen met overigens beperkte achterstanden worden toegevoegd aan de lijst¹⁹.

Een en ander leidde ertoe dat de oorspronkelijke achterstand in sommige musea naar boven en in andere naar beneden bijgesteld moest worden. De geactualiseerde achterstand bedraagt f 162,4 mln, bestaande uit de integrale kostprijs voor de rijksmusea en de netto kostprijs voor de betrokken rijksge subsidieerde musea. De situatie in de afzonderlijke musea is beschreven in bijlage 3.

Een terugblik op de periode van 1991 tot en met juni 1993 geeft het volgende overzicht. De achterstand werd met f 20,4 mln ingelopen (13%). Medio 1993 resteert een achterstand van f 142 mln. Van de bestede f 20,4 mln was f 10,8 mln afkomstig uit Deltaplanmiddelen. Uit hun reguliere budget droegen de musea f 9,6 mln bij (47%). De activiteiten in de musea leverden naar schatting 70 à 80 mensjaren extra werkgelegenheid op in de eerste periode, terwijl de materiële voorzieningen circa f 6,4 mln kostten.

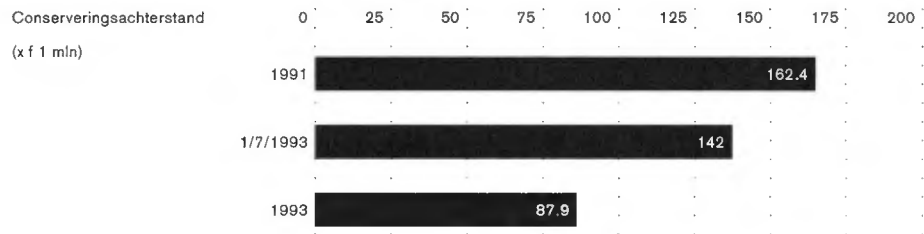
Het in de afgelopen periode verworven inzicht biedt een stevige basis voor een prognose van de in de eerstkomende jaren te behalen resultaten. Weliswaar kan het inzicht in de omvang van de achterstand op bepaalde onderdelen van de gehele collectie zich nog wijzigen. Een stijging van het totaal wordt evenwel niet verwacht. Voor het vervolg kies ik voor een intensivering van het ingezette proces. Ik zet, zoals reeds gezegd, aanvankelijk voor registratie bestemde, maar daar vrijkomende middelen daartoe in. Onderstaande tabel geeft een bijgestelde verdeling van de Deltaplanbijdrage over de komende jaren (x f 1 mln).

	t/m juni 1993	juli/dec 1993	1994	1995	1996	totaal
Rijksmusea:						
- Deltaplan	9,7	3,7	7,1	8,1	8,4	37,0
- Eigen bijdrage	9,3	3,2	5,8	4,6	4,5	27,4
Rijksge subsidieerde musea:						
- Deltaplan	1,1	0,9	1,2	1,3	1,4	5,9
- Eigen bijdrage	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	1,4
Totale kosten	20,4	8,1	14,4	14,3	14,5	71,7

¹⁹ De Rijksdienst Kastelenbeheer, het Rijksbureau voor Kunst-historische Documentatie en het Joods Historisch Museum.

In de gezamenlijke plannen van de rijksmusea is uitgegaan van een grotere toename van de bijdragen uit Deltaplanmiddelen dan hierboven vermeld. De prognoses van de rijksmusea voor de in de komende jaren te behalen resultaten zijn gebaseerd op een bijdrage die tot en met 1996 f 2,8 mln hoger is, n.l. f 39,8 mln. Ik heb echter het vertrouwen dat die resultaten met de weer-gegeven bijdragen uit het Deltaplan gerealiseerd kunnen worden. Dat baseer ik op de volgende overwegingen. In de eerste plaats houd ik rekening met de mogelijkheid van een verdere verhoging van de eigen inspanningen van de musea. Bovendien verwacht ik dat de gesignaleerde toename van de snelheid van het conserveringsproces zal doorzetten.

Op grond van deze overwegingen wordt ernaar gestreefd de volgende resultaten te behalen. Eind 1994 kan ruim een kwart van de totale achterstand zijn ingehaald. In 'Vechten tegen Verval' werd nog uitgegaan van een derde deel. Gezien de ingezette versnelling verwacht ik dat resultaat wel in de loop van 1995 te halen. Het onderstaande diagram toont een prognose van de mate waarin de achterstand tot en met 1996 wordt ingelopen.

Acht rijksinstellingen kunnen naar verwachting in de periode tot en met 1996 de achterstand inlopen. In 1994 zal de conserveringsachterstand in de collecties van de Rijksdienst Kastelenbeheer worden weggewerkt. In 1995 volgen de Rijksmusea Vincent van Gogh en Meermanno-Westreenianum. Eind 1996 verwacht ik bovendien geen achterstanden meer bij de Rijksmusea Twenthe, het Nederlands Scheepvaartmuseum, het Zuiderzeemuseum, het Mauritshuis en het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie.

Het is niet haalbaar gebleken de achterstanden in vier à vijf musea in 1994 geheel in te lopen, zoals voorzien in 'Vechten tegen Verval'. Uit het bovenstaande overzicht blijkt dat twee van deze musea, de Rijksmusea Vincent van Gogh en Meermanno-Westreenianum, een jaar later wel hun achterstand wegwerken en dat het Rijksmuseum Twenthe, ondanks een tegenvallende achterstanden, naar verwachting in 1996 zo ver kan zijn. Het Afrikamuseum kan in 1995 het meest urgente deel van de achterstand wegwerken. Het Rijksmuseum Kröller-Müller tenslotte kampt met grotere problemen dan voorzien.

De derde in 'Vechten tegen Verval' genoemde doelstelling betrof de mate waarin de achterstanden van objecten uit de categorie A zouden worden weggewerkt. Deze doelstelling was gebaseerd op één van de twee door mij gemaakte keuzen: de activiteiten te concentreren op de belangrijkste delen van de collecties. Bij het uitvoeren van het Deltaplan moest echter mijn andere keuze, die voor preventie, voorrang krijgen. Eerst moesten de bewaaromstandigheden van hele collecties verbeterd worden om verder verval tegen te gaan, afgezien van de indeling van de desbetreffende objecten in de categorieën A, B of C. Passieve conservering ging dus voor actieve conservering.

4.1.3 Conclusies

Geconcludeerd kan worden dat de inhaaloperaties in de rijks- en rijksgesubsidieerde musea in volle gang zijn en planmatig verlopen. De musea werken met een zeer grote inzet aan het inhalen van de achterstanden. De registratie-activiteiten verlopen voorspoedig en in grote lijnen conform de oorspronkelijke doelstellingen. De conserveringsproblematiek is zeer complex. De inzichten in dit deel van de achterstanden zijn sterk verbeterd bij de musea. Er worden grote vorderingen geboekt met het inhalen ervan. Na een aanloopperiode komt de inhaaloperatie steeds sneller op gang. Om de snelheid te bevorderen worden de bijdragen uit de Deltaplanmiddelen in de jaren tot en met 1996 verhoogd met het geld dat voor registratiewerkzaamheden niet nodig is gebleken.

Zoals vermeld zijn de achterstanden en het inhalen daarvan steeds in geld uitgedrukt. Ik acht het noodzakelijk dat de achterstanden die eind 1996 op het gebied van conservering resterende ten behoeve van de besluitvorming in het kader van de volgende cultuurnota (1997-2000) opnieuw in kaart worden gebracht. Deze ijking van de toestand aan het begin van de nieuwe periode zal dienen om de noodzaak van voortgaande conserveringsoperaties te onderbouwen. Ik heb het voornemen om de resterende achterstanden te laten onderzoeken door middel van een fysieke inventarisatie van de desbetreffende collecties. Die inventarisatie zal de basis vormen voor de vervolgpunten vanaf 1996. In een aantal instellingen zal na 1996 nog geruime tijd nodig zijn om de achterstanden in te lopen. De meeste musea zullen echter in de periode van de volgende nota kunnen overgaan naar een situatie van structureel onderhoud van de collecties. In de volgende cultuurnota zal ik tevens aangeven op welke wijze de overgang van incidentele inhaaloperaties naar een toestand van structureel onderhoud zal plaatsvinden.

Versterking van het structurele beheer en onderhoud van de collecties acht ik noodzakelijk om te voorkomen dat de toestand van de collecties na alle ondernomen verbeteringen opnieuw achteruit zou gaan. Ik heb het voornemen om, ter ondersteuning van de besluitvorming over de wijze van overgang, een beslissingsmodel laten ontwikkelen. Dat model zal dienen om de complexe problematiek inzichtelijk te maken en de structurele versterking optimaal te richten op knelpunten. Daarover zal ik u in de loop van 1994 informeren.

In deze fase van de uitvoering van het Deltaplan werd in de rapportage van de musea geen onderscheid gemaakt tussen passieve en actieve conservering. Naarmate de passieve conservering meer op orde komt en actieve conservering een zwaardere rol gaat spelen, wordt het concentreren op de belangrijkste delen van de collecties weer actueel. In de eerstkomende tijd zal ik extra aandacht geven aan de rapportage daarover. Ik zal u hierover eveneens informeren.

4.2 Overige activiteiten bij gesubsidieerde instellingen

WVC is niet alleen de belangrijkste financier van rijks- en rijksgesubsidieerde musea, maar ook van een aantal andere collectiebeherende instellingen. Sommige daarvan bevonden zich in een nieuwbouwtraject, waardoor het mogelijk werd om extra aandacht aan de bewaaromstandigheden te besteden. Zo ontving het Nederlands Architectuur Instituut een Deltaplansubsidie van ca. f 0,8 mln. voor de inrichting van zijn archiefvleugel.

Het Nederlands Fotoarchief (NFA) verhuist in het voorjaar van 1994 naar een nieuw pand in Rotterdam, waarin ook het Nederlands Instituut voor Fotografie en het Fotorestauratie-atelier

gevestigd zullen worden. Het NFA beheert extreem kwetsbare negatievencollecties, waarvoor in het nieuwe pand 'koude kluizen' zijn ingericht. Deze kostbare voorzieningen worden door de gemeente Rotterdam en mijn ministerie betaald. Mijn investering bedraagt f 1 mln. Tevens heeft het NFA f 0,36 mln ontvangen voor de opzet en inrichting van een gespecialiseerd foto-restauratie-atelier, een voorziening die tot op heden in Nederland ontbrak. Dit atelier zal worden geëxploiteerd door de Stichting Fotoconservering, die zijn diensten aan het gehele veld zal aanbieden.

In het kader van het Deltaplan zijn ook de achterstanden bij het Nederlands Letterkundig Museum (NLM) en het Fries Letterkundig Museum en Documentatiecentrum (FLMD) in kaart gebracht. In het FLMD blijkt het mogelijk om de achterstanden binnen de reguliere werkzaamheden op te lossen. Het NLM heeft uit de letterenbegroting een bedrag van f 0,6 mln ontvangen om in de periode 1992-1994 de belangrijkste achterstanden in re lopen.

Teylers Museum heeft een additioneel subsidie ontvangen ad f 0,6 mln ontvangen ter verbetering van de klimatologische omstandigheden in het museum. De sterke schommelingen in temperatuur vormden een serieuze bedreiging voor de collecties.

4.3 Museale voorwerpen in niet-rijksinstellingen

Ook bij de niet-rijksmusea heeft het Deltaplan inmiddels wortel geschoten. Het heeft wel enige tijd geduurd voordat de participatie van niet-rijksmusea goed op gang kwam, hetgeen ik in 'Vechten tegen Verval' reeds signaleerde²⁰. Hiervoor zijn een aantal redenen aan te wijzen. Toen ik het Deltaplan introduceerde, was dat voor veel musea een nog tamelijk onbekend fenomeen. De 'mentale' omslag, die de rijksmusea snel konden maken omdat ze nauw betrokken waren bij de voorbereiding en meteen konden beschikken over middelen, kostte de niet-rijksinstellingen enige tijd. Ook het opstellen van concrete plannen voor conserveringsprojecten was niet van de ene op de andere dag realiseerbaar. Achterstanden waren vaak slechts ten dele bekend, er had nog nauwelijks planvorming plaatsgevonden en er was (nog) geen geld beschikbaar om plannen uit te voeren. Het kostte tijd om financiering te vinden voor de dekking van de eigen bijdrage (minimaal 60%) van de kosten van projecten, met name omdat andere overheden (nog) geen middelen voor dit doel hadden vrijgemaakt. In 1991 en 1992 werd het beschikbare budget dan ook maar ten dele benut.

Bovendien bleken de voorwaarden die ik stelde om voor rijkssubsidie (maximaal 40% van de projectkosten) in aanmerking te komen voor velen een (te) hoge drempel. In 'Vechten tegen Verval' kondigde ik daarom reeds een verruiming van de regeling aan: bestedingen ten behoeve van structurele technische en bouwkundige voorzieningen (waaronder ook klimatologische voorzieningen), welke direct bijdragen aan het behoud van collecties of collectie-onderdelen, kunnen worden meegerekend in de 60% eigen bijdrage van conserveringsprojecten waarvoor subsidie wordt aangevraagd²¹. Voorwaarde blijft dat de aanvragende musea beschikken over een adequate registratie van de te behandelen collecties en over bouwkundige voorzieningen van voldoende niveau. Hierdoor worden musea vaak gedwongen tot het doen van investeringen, welke meestal omvangrijk zijn ten opzichte van de (subsidiabele) kosten voor passieve en actieve conservering. Het blijkt dan ook dat de door mij toegekende subsidies regelmatig minder dan 40% van de totale kosten bedragen. Als tegemoetkoming aan de musea vind ik het goed dat zij eventuele

²⁰ 'Vechten tegen Verval', p. 14.

²¹ 'Vechten tegen Verval', pp. 14-15.

‘overschotten’ in hun eigen bijdrage, mee mogen tellen bij subsidie-aanvragen voor nieuwe Deltaplanprojecten.

Deze verruiming heeft een belangrijke impuls betekend voor het Deltaplan in het niet-rijks-museale veld. Ik constateer dan ook met genoegen dat niet alleen het aantal projecten gestaag toeneemt, waardoor in 1993 het beschikbare subsidiebudget voor het eerst volledig benut zal worden, maar tevens dat musea steeds vaker omvangrijke plannen indienen voor de conservering van de totale collectie. Op deze wijze kunnen de voorzieningen van een museum in korte tijd op ‘Deltaplanhoogte’ worden gebracht. Musea worden daarbij soms geholpen door de provinciale overheden. Een aantal provincies (Noord-Holland, Zuid-Holland en Gelderland) beschikken in mindere of meerdere mate over middelen tot ondersteuning van incidentele museale projecten. Musea kunnen daardoor tamelijk eenvoudig aanvullende middelen voor Deltaplanprojecten verwerven, waardoor de drempel van de eigen bijdrage in die provincies lager is. Bovendien beschikken deze drie provincies over eigen restauratie-ateliers en goed geëquipeerde consulentebureau's.

Ik signaleer een andere ontwikkeling die, geheel los van het Deltaplan, gunstig uitwerkt voor het behoud en beheer van het museale erfgoed. Een aanzienlijk aantal musea investeert op dit moment in nieuwbouw, verbouw of renovatie van de accommodatie. Daarbij wordt meestal veel aandacht besteed wordt aan de bewaaromstandigheden van collecties, in zowel depots als expositieruimten. Een (ver)nieuw(d)e behuizing is bovendien vaak aanleiding om de actieve conservering van collecties aan te pakken. De kosten van deze bouwprojecten worden gefinancierd door andere overheden en sponsors. Deze investeringen ziet u dan ook niet terug in het hier geboden overzicht van de door mij verleende subsidies en de effecten daarvan, maar vormen een waardevolle bijdrage aan de doelstellingen van het Deltaplan.

4.3.1 Stand van zaken

In ‘Bedreigd Cultuurbezit’ werden de achterstanden in conservering van niet-rijksmuseale collecties geraamd op ruim f 400 mln. De achterstanden bij collecties van bijzondere culturele waarde (BCW-collecties) bedroegen naar schatting ruim f 200 mln. In het kader van het Deltaplan heb ik voor de periode 1991 tot en met 1996 f 33,6 mln gereserveerd voor de niet-rijksmusea (zie de tabel in die hoofdstuk). Omdat ik maximaal 40 % van projectkosten zou subsidiëren, kon verwacht worden dat, bij maximale besteding van het budget, tenminste f 84 mln van deze achterstanden ingelopen zou kunnen worden, naar schatting een kleine 40% van de achterstanden bij BCW-collecties in niet-rijksmusea.

Gaandeweg echter, dienden ook steeds meer niet-museale instellingen aanvragen voor subsidie in. Het betreft dan objecten en collecties van museale waarde, die zich bijvoorbeeld in kerken, bibliotheken en universiteiten bevinden. Veelal werd door de Raad voor het Cultuurbeheer, op grond van de cultuurhistorische waarde van de voorgedragen objecten of collecties, positief geadviseerd over deze aanvragen. Hierbij werd zorgvuldig gelet op de bewaaromstandigheden van de te conserveren objecten en het openbare karakter van de collecties en de instelling. Het bereik van dit deel van het Deltaplan is dus veel omvangrijker dan op grond van de oorspronkelijke inventarisaties verwacht kon worden. Gezien mijn beperkte verantwoordelijkheid voor dit deel van het museale veld, alsmede vanwege de complexiteit, de omvang en de kosten van hernieuwde inventarisatie, heb ik ervan afgezien deze achterstanden nader te inventariseren. Tot op heden had

ongeveer één derde van de subsidieverzoeken betrekking op het erfgoed buiten de musea. Een kleine 25% van de beschikbare middelen is hieraan besteed.

Kerkelijke instellingen vormen een hoofdstuk apart. In kerken bevinden zich vele roerende voorwerpen, die vaak decennia lang slecht onderhouden zijn en onder volstrekt ongeschikte klimatologische omstandigheden bewaard worden. De kennis over deze zaken is bij de beheerders over het algemeen gering. De Stichting Kerkelijk Kunstbezit Nederland probeert dit onderwerp onder de aandacht bij de kerken te brengen en de deskundigheid te bevorderen. Zo verschijnt er binnenkort een boekje waarin allerlei praktische wenken over hoe om te gaan met schilderijen, zilver, meubilair, etcetera.

Ervan uitgaande dat in de periode 1994-1996 het volledige beschikbare subsidiebudget benut zal worden, en rekening houdend met de onderbesteding in de eerste twee Deltaplanjaren, zal van mijn subsidies een effect van ca. f 76,9 mln uitgaan. Hiervan komt ca. f 58,4 mln terecht bij niet-rijksmusea en ca. f 18,5 mln bij niet-museale instellingen. Daarbij blijft buiten beschouwing dat musea ook een aantal investeringen doen waarvoor ze niet of nauwelijks subsidie vragen, zoals genoemde investeringen in accommodaties. De werkelijke, totale omvang van de investeringen die het behoud en beheer ten goede komen is dus nog groter.

Overzicht bestedingen en effecten subsidies niet-rijksmusea

(bedragen x f 1.000.000)	1991	1992	1993	1994	1995	1996	totaal
gereserveerd subsidiebudget	3	5,4	6,3	6,3	6,3	6,3	33,6
minimaal effect (40% + 60%)	7,5	13,5	15,75	15,75	15,75	15,75	84
gerealiseerde cq. te verwachten besteding	2,3	3,3	6,3	6,3	6,3	6,3	30,8
minimaal effect (40% + 60%)	5,7	8,2	15,75	15,75	15,75	15,75	76,9

In totaal zijn er in de periode 1991-1993 een kleine 250 subsidie-aanvragen bij mij ingediend. Ongeveer 20% daarvan is afgewezen of vervallen, met name in de beginperiode toen de spelregels voor sommigen nog niet geheel duidelijk waren. Grond voor afwijzing was meestal de te geringe cultuurhistorische waarde van de voorgedragen objecten/collecties of het restauratieve karakter van de voorgestelde behandeling. Restauratie is binnen het Deltaplan immers niet subsidiabel. Het aantal afgewezen aanvragen neemt af. Ik maak daaruit op dat musea het Deltaplan steeds 'serieuzer' benaderen en zelf scherp selecteren welke collecties van voldoende waarde zijn om voor behandeling in aanmerking te komen. Ongeveer de helft van de subsidieverzoeken heeft betrekking op projecten waarin passieve conservering een rol speelt. De hiermee te creëren voorzieningen komen vaak grote collectiedelen ten goede. Een aantal aanvragen heeft betrekking op vaak omvangrijke projecten op het terrein van passieve conservering, waarbij meerdere musea

betrokken zijn. Hierdoor stijgt het aantal musea dat van het Deltaplan profiteerde tot boven de 300.

In het kader van deze evaluatie heeft Intomart in mijn opdracht een enquête gehouden onder de niet-rijksmusea. Daaruit blijkt dat ongeveer 50% van de ondervraagde musea een subsidieverzoek bij WVC heeft ingediend of dat ze dat op afzienbare termijn zullen doen. Zij geven daarbij prioriteit aan collecties op de terreinen kunst- en kunstnijverheid, archeologie, papier, textiel en ambachten en beroepen, alsmede aan voorzieningen voor passieve conservering. De belangrijkste redenen om geen subsidie aan te vragen liggen voor de musea in de, naar hun inschatting, te lage cultuurhistorische waarde van hun collectie(s) en in de verwachting dat zij niet in staat zullen zijn de eigen bijdrage rond te krijgen.

Als de daadwerkelijk ingediende subsidie-aanvragen uitgesplitst worden naar typen collecties, blijkt dat, in verhouding tot de geraamde achterstanden uit 1990, de volkenkundige, natuurhistorische en beeldende kunstmusea naar verwachting 'presteren'. In mindere mate is dat het geval bij (cultuur)historische musea en musea van bedrijf en techniek. Dit wordt waarschijnlijk veroorzaakt door het gegeven dat veel van de ca. 360 historische musea klein van omvang zijn, met navenant kleine budgetten en gebrek aan professioneel personeel.

Voor musea van bedrijf en techniek geldt dat de kosten gemoeid met het behoud van het industrieel erfgoed en historische transportmiddelen relatief zeer hoog zijn.

Hoewel ik, naast de huidige subsidieregeling, maar beperkte mogelijkheden heb om niet-participerende musea direct te beïnvloeden, probeer ik hen op een indirecte manier op het belang van een verantwoord behoud en beheer te wijzen. Deels doe ik dat door voorlichting. Ik breng bijvoorbeeld vier maal per jaar de zgn. Deltaplannieuwsbrief uit, die ondermeer aan alle musea wordt toegezonden. De Opleiding Restauratoren biedt cursussen aan over het fysieke behoud en beheer van het erfgoed en het Centraal Laboratorium organiseert discussie- en voorlichtingsbijeenkomsten. Door de deskundigheid te vergroten verwacht ik dat de aandacht voor het behoud en beheer van museale collecties versterkt zal worden.

Een laatste manier om zoveel mogelijk musea bij het Deltaplan te betrekken is de financiële ondersteuning van reeds genoemde clusteraanvragen. Vrijwel onmiddellijk na de lancering van het Deltaplan zijn een aantal koepelorganisaties in het museale veld gestart met het opzetten van projecten waarin individuele musea kunnen participeren. In vrijwel alle gevallen betreft het de aanschaf van klimaatbeheersingsapparatuur of opbergmaterialen. Doordat deze in grote aantallen besteld kunnen worden, worden aanzienlijke kortingen bij leveranciers bedongen. Subsidies van WVC en soms ook nog van bepaalde provincies, zorgen ervoor dat de drempel voor aanschaf ook voor kleine musea aanzienlijk verlaagd wordt. Tenslotte wordt er gezorgd voor deskundige advisering, meestal door het Centraal Laboratorium, over de beste apparatuur en materialen, alsmede over de plaatsing ervan in de musea.

Zo verzorgde het Landelijk Contact Museumconsulenten (LCM), de levering van 300 thermohygrografen, meetapparatuur voor temperatuur en luchtvochtigheid, en de verspreiding van bijna 700 luchtbevochtigers en -ontvochtigers. Andere noemenswaardige projecten zijn de ontwikkeling en verspreiding van speciale opbergdozen en -kasten, door respectievelijk de Federatie van Musea in Zuid-Holland en het Gelders Oudheidkundig Contact. Tot 1 juni 1993 werd aan 9 clusteraanvragen ruim f 0,7 mln subsidie toegekend.

4.3.2 Uitvoering Deltaplan niet-rijksmusea

De subsidie-regeling voor incidentele museale activiteiten, subsidie categorie 'Behoud en beheer', werd in de periode 1991-1993 door mijn ministerie uitgevoerd. Ik werd over subsidieverzoeken van advies voorzien door de Raad voor het Cultuurbeheer, die zich op zijn beurt liet prae-adviseren door de Rijksdienst Beeldende Kunst. Op 12 juli 1993 richtte ik de Mondriaan Stichting op, die inmiddels de uitvoering van het beleid ten aanzien van de incidentele subsidiëring van onder meer museale activiteiten, van mij heeft overgenomen. Ook de uitvoering van de subsidie categorie 'Behoud en Beheer' heb ik aan de Mondriaan Stichting overgedragen. De voorwaarden waaronder subsidie verkrijgbaar is blijven gelijk. In procedurele zin verandert de regeling in zoverre dat niet langer de Raad voor het Cultuurbeheer adviseert over subsidie-aanvragen, maar dat de Rijksdienst Beeldende Kunst rechtstreeks aan de Mondriaan Stichting advies uitbrengt. Ik verwacht dat zodoende de adviesprocedure kan worden ingekort en dat deze eenvoudiger en duidelijker wordt voor de aanvragende instellingen.

4.3.3 Conclusies

In grote lijnen zijn de ontwikkelingen in het veld van de niet-rijksmusea hoopgevend. Ik meen te mogen concluderen dat het Deltaplan, met behulp van de subsidieregeling en aanvullende activiteiten, tot belangrijke resultaten leidt. In de komende drie jaar zal moeten blijken of de stijgende lijn in de aandacht voor het behoud, mede zichtbaar in het aantal opgezette projecten, zich zal voortzetten. Op basis van de mij nu ter beschikking staande gegevens heb ik daar vertrouwen in. In de komende periode wil ik extra aandacht besteden aan het stimuleren van andere overheden en van dat deel van het museale veld dat tot nu toe minder actief is. Ik zal dit onder meer doen door de voorlichting rond het Deltaplan te versterken. Daartoe heb ik een zogenaamd Delta Platform opgericht, samengesteld uit deskundigen uit het veld en van mijn ministerie. Dit Platform stelt op dit moment een publiciteitsplan op.

Uitgangspunt van mijn beleid blijft dat niet ik, maar anderen primair verantwoordelijk zijn voor het behoud van dit deel van het cultureel erfgoed. Met mijn beleid beoog ik te stimuleren dat de reddingsactie ook in deze sector goed van de grond komt. Door mijn financiële bijdragen wordt dan ook nog een bijdrage geleverd aan het daadwerkelijk inlopen van de achterstanden. Gezien de omvang van die achterstanden kan mijn bijdrage in verhouding niet anders dan beperkt zijn. Deze bijdrage beschouw ik dan ook vooral als een stimulant. De musea en hun financiers zullen zich moeten inspannen om de winst, die nu met behulp van het Deltaplan wordt geboekt, vast te houden en te vergroten. De mate waarin door de eerst verantwoordelijken structurele voorzieningen en budgetten voor behoud en beheer ter beschikking gesteld worden, zal meewegen bij mijn beslissing of, en zo ja op welke wijze en in welke omvang het Deltaplan voor de niet-rijksmusea na 1996 gecontinueerd zal worden. Daarbij merk ik nogmaals op dat de huidige subsidie-regeling gezien moet worden als een stimuleringsregeling en niet als een regeling die pas eindigt als alle achterstanden zullen zijn ingelopen. Vooralsnog zal ik de regeling echter met het huidige budget tot en met 1996 van kracht laten blijven. Ook over dit onderwerp zal in de Raad voor het Cultuurbeheer consulteren en u van de resultaten daarvan op de hoogte stellen.

Veel kaarten in de rijksarchieven zijn lange tijd opgerold bewaard. Om ze op een goede manier op te kunnen bergen moeten ze eerst vlakgemaakt worden. Dit gebeurt door speciaal opgeleide behoudsmedewerkers, die ook werken aan de herverpakking van 130 kilometer bestanden uit de Rijksarchieven in nieuwe, zuurvrije omslagen.

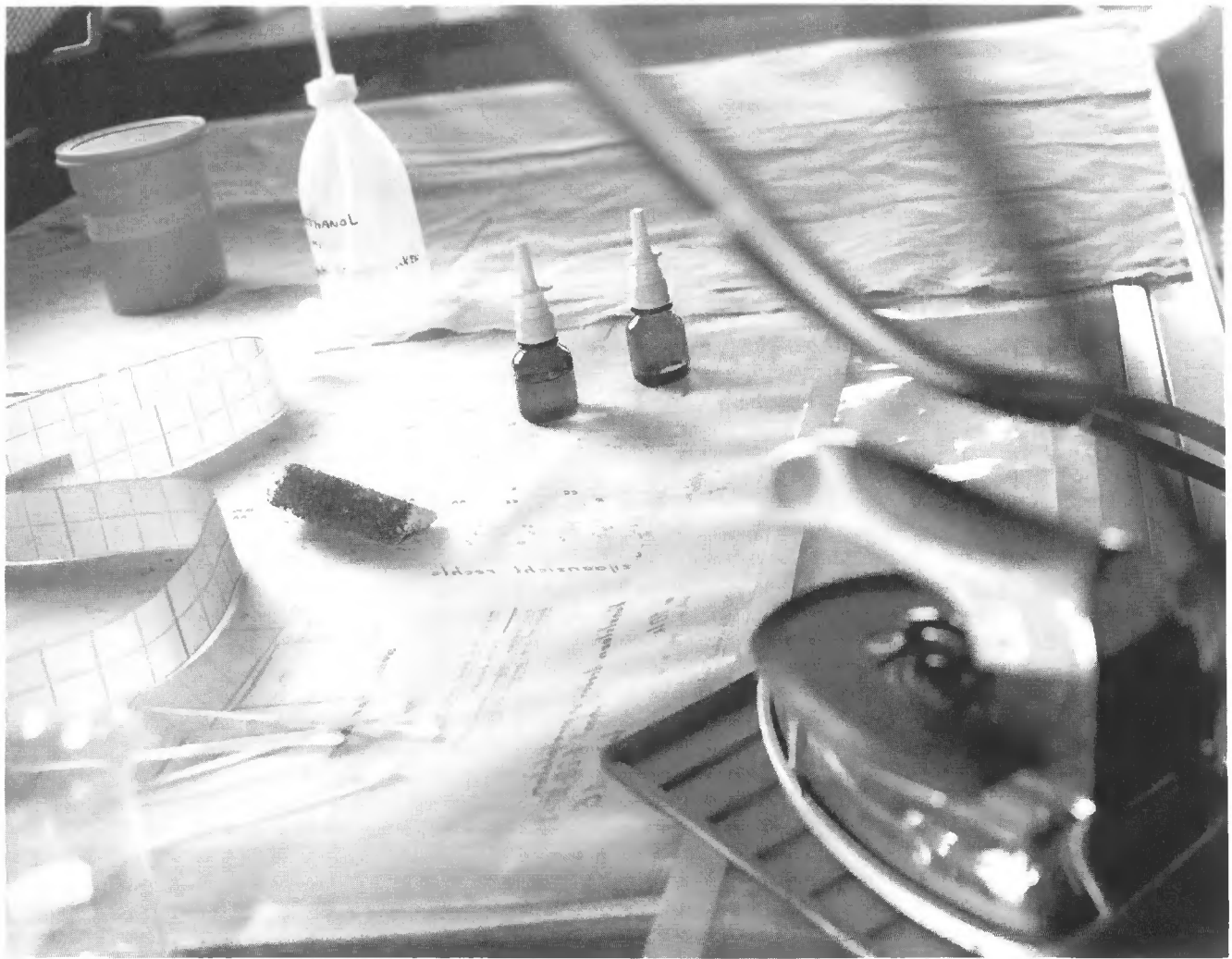
Hoofdstuk 5

Archieven

Archieven vormen het 'papieren geheugen' van onze samenleving en bevatten een belangrijk deel van de informatie die her ons mogelijk maakt het verleden te reconstrueren. Een belangrijk deel van het in de archieven opgeslagen materiaal wordt ernstig bedreigd door de verzuring van papier en door de zogenaamde raadpleegschade. Met deze problemen hebben alle beheerders van papierbestanden in de wereld te maken. De verzuring wordt deels veroorzaakt door interne chemische processen in het papier zelf, vooral in de bestanden uit de periode 1850-1940, en wordt versterkt door omgevingsfactoren als luchtverontreiniging.

In dit hoofdstuk worden de Deltaplanactiviteiten in de archiefsector tegen het licht gehouden. Het betreft voor het overgrote deel activiteiten die ontplooid zijn door de Rijksarchiefdienst (RAD), waarvoor ik een specifieke verantwoordelijkheid draag. In beperkte mate heb ik daarnaast middelen vrijgemaakt voor Deltaplanprojecten bij niet-rijksarchieven.

5.1 Rijksarchiefdienst

Uitgangspunt voor de acties in de archiefsector vormt het gestelde in hoofdstuk 4 van 'Vechten tegen Verval'. In het 'Beleidskader Deltaplan Rijksarchiefdienst' zijn de prioriteiten verder uitgewerkt²². Op het gebied van passieve conservering wordt gewerkt aan (her)verpakking van archiefbescheiden in zuurvrij materiaal, herinrichting en klimatisering van depots, verfilming van de meest geraadpleegde bestanden (hier verder aangeduid als schaduwverfilming), dan wel verfilming met vernietiging van originelen (hier verder aangeduid als substitutieverfilming). Bij actieve conservering ligt de nadruk op 19de en 20ste eeuwse bestanden, die in een zo slechte conditie verkeren dat zij verloren dreigen te gaan. Tevens heeft de bestrijding van schimmels en insecten de aandacht.

In 'Vechten tegen Verval' is voorts de volgende fasering aangebracht. Van 1991 tot en met 1993 ligt de nadruk op passieve conservering ((her)verpakken en verfilming) en actieve conservering van door schimmels en insecten aangetaste bestanden. In de daarop volgende jaren zal, wanneer de technisch-inhoudelijke informatie beschikbaar is, tevens hoge prioriteit worden geschonken aan massa-ontzuring/conservering van 19de en 20ste eeuwse bestanden.

In de afgelopen jaren is onderzoek verricht naar de meest geschikte methode voor massa-ontzuring. Hierdoor is het inzicht in de mogelijkheden aanzienlijk vergroot. De door AKZO ontwikkelde 'DEZ (diëthylzink)-methode' biedt op dit moment de beste perspectieven. AKZO heeft in de Verenigde Staten een experimentele faciliteit opgezet, waar een aantal bestanden van de RAD zijn ontzuurd. De resultaten daarvan zijn door de RAD en TNO geëvalueerd en tamelijk bevredigend bevonden. De kosten van ontzuring zijn echter hoog en de capaciteit van de fabriek in de V.S. is beperkt. Bovendien brengt de verzending van archiefbestanden risico's met zich mee en is ze kostbaar. Op dit moment wordt de haalbaarheid van de vestiging van een ontzuring-fabriek in Nederland of elders in Europa onderzocht.

Vooralsnog lijken de kosten van zowel de vestiging van een fabriek als de kosten van de ontzuring zelf een onneembare barrière voor grootschalige ontzuring. Daarom concentreert de RAD zijn aandacht voorlopig op andere methoden van bescherming. Toch wil ik de optie massa-ontzuring open houden. Ontzuring kan de levensduur van archieven aanzienlijk verlengen en is naast de verfilming een alternatief dat ik vooralsnog op zijn mogelijkheden wil blijven onderzoeken.

De RAD wordt niet geconfronteerd met de vraag wat wel en wat niet voor behandeling in aanmerking komt. Het door de RAD beheerde bestand is reeds geselecteerd om in principe permanent te worden bewaard. Doordat de dienst al aan het begin van de planperiode, op basis van steekproeven, beschikte over een betrouwbaar inzicht in de meest urgente knelpunten in de materiële toestand van de archieven en het gebruik ervan, kon onmiddellijk worden gestart met de conservering. De RAD beperkte zich, gezien de beschikbare menskracht en middelen, tot de meest bedreigde bestanden. Zo is de aanpak van aantasting door schimmels en insecten een kwestie van snel ingrijpen op het moment dat deze problemen zich voordoen. Deze werkwijze betekent dat de totale omvang van de achterstanden aan het begin van de periode niet exact is vastgesteld. Aan de nadere inventarisatie van de overige, in tweede instantie aan te pakken achterstanden, waarvan de belangrijkste zich ten gevolge van verzuring in de 19de en 20ste eeuwse archieven bevinden, wordt met voorrang gewerkt.

²² Vastgesteld in het Convent van Rijksarchivarissen van 12 september 1991.

Dit hoofdstuk en bijlage 4 bevatten een gespecificeerd overzicht van de tot op heden geleverde prestaties, de daarmee gemoeide middelen en de thans bekende achterstanden. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met een prioriteitsstelling voor de komende jaren, een plan van aanpak en een bestedingsvoorstel.

5.1.1 Realisatie

In de periode 1991-1993 heeft de RAD over een breed front activiteiten ontwikkeld. Deze betroffen zowel voorbereidende en voorwaardenscheppende projecten als de start van concrete inhaal- en reddingsoperaties.

Tot de eerste categorie behoren uiteenlopende activiteiten, variërend van de samenstelling van een zgn. schade-atlas, een belangrijk hulpmiddel voor het uniform vaststellen van schade aan archiefmaterialen, tot de ontwikkeling van een bedrijfseconomisch model voor conservering, dat inzicht biedt in de kosten en effecten van de verschillende conserveringsmethoden. Voorts is, mede met behulp van Deltaplanmiddelen, het archiefbeheer-informatiesysteem Archeion geïmplementeerd en zijn er diverse grootschalige schade-inventarisaties uitgevoerd. Tenslotte valt onder deze categorie activiteiten de ontwikkeling van de opleiding voor 'behoudsmedewerkers papier'. In totaal is in de periode 1991-1993 in deze categorie activiteiten f 1,6 mln besteed. De kennis die door dit soort projecten wordt vergaard stelt de RAD uiteraard ter beschikking aan de gehele archiefsector.

Tot de tweede categorie behoren activiteiten die in directe zin de behoudscondities van het archiefmateriaal verbeteren: passieve (preventieve) en actieve conserveringsoperaties. In de eerste plaats is geïnvesteerd in de verbetering van bewaaromstandigheden in de depots en uitbreiding van de depotcapaciteit. Mede op basis van de uitgevoerde schade-inventarisatie is gestart met de uitvoering van diverse inhaalprogramma's. Zo moet een groot deel van het archiefmateriaal worden herverpakt in zuurvrij materiaal. Bijna 30 strekkende kilometer daarvan is inmiddels gerealiseerd, ongeveer een kwart van de gehele opgave.

Het tempo van schaduwverfilming van door raadpleegschade bedreigde bestanden werd opgevoerd. Met substitutieverfilming is bij wijze van experiment een begin gemaakt, in afwachting van de wijziging van de Archiefwet 1962. Er zijn standaard-kwaliteitseisen geformuleerd en er is ervaring opgedaan. Aan deze tweede categorie projecten is in de periode 1991-1993 een bedrag van f 3,3 mln besteed.

Op het terrein van de actieve conservering werd een aantal projecten uitgevoerd. Door middel van anti-schimmeloperaties werd het schimmelprobleem onder controle gebracht. Een deel van de achterstanden in de conservering van charters en in conserverend bindwerk werd weggewerkt. Tenslotte werd, bij wijze van experiment, ontzuring toegepast op archief- en kaartmateriaal. Wat betreft massa-ontzuring lijken deze experimenten uit te wijzen dat de zgn. DEZ-methode de meest effectieve en praktisch toepasbare methode is. Begin 1994 verschijnt hierover een rapportage van de RAD en TNO. Aan actieve conservering werd een bedrag van f 1 mln besteed.

Naast de inzet van extra personeel is ook binnen de reguliere formatie veel extra tijd besteed aan het registreren en inlopen van de conserveringsachterstanden. Hiermee waren ca. 42 mensjaren gemoeid. De RAD heeft in 1993, na afloop van een voortvarende en voorspoedige ontwikke-

lingsperiode, de functie 'behoudsmedewerker papier' gecreëerd. Een aantal nieuwe medewerkers zijn en worden opgeleid om in de rijksarchieven een bijdrage te leveren aan het inlopen van behoudsachterstanden.

Dat ook bij de RAD de aandacht verschoven is van restauratie naar conservering, blijkt ook uit de cijfers: werd in 1990 nog 65 strekkende meter gerestaureerd, in 1992 was dat slechts 15 meter. Voor een nadere specificatie van de verschillende projecten, alsmede de projectsgewijze cijfers over realisatie en nog resterende achterstanden, verwijs ik naar bijlage 4.

5.1.2 Perspectief en prioriteiten

Zoals uit het voorgaande overzicht mag blijken zijn in de periode 1991-1993 belangrijke resultaten geboekt. De afgelopen periode heeft veel nadere informatie opgeleverd over de aantasting van papier door verzuring. Het Proefjaar Massaconservering heeft informatie opgeleverd over de mogelijkheden en onmogelijkheden van massale ontzuring. Op grond van deze kennis zal ik de Deltaplanmiddelen voor de rijksarchieven in de periode 1994-1996 geheel te besteden aan de bestrijding en de beheersing van het papierverval in met name de 19de en 20ste eeuwse archiefbestanden. Deze bestanden beslaan 138 km van de in totaal 160 km archief bij de Rijksarchiefdienst. Van die 138 km lijdt blijkens de inventarisatie 81 km onder verzuring. Ik stel twee doelen centraal:

- a. de voorkoming van verder verval door de afronding van de (her)verpakking van archieven in zuurvrij materiaal en de verbetering van bouwkundige, klimatologische en luchtzuiveringsvoorzieningen;
- b. de redding van het door verzuring en veelvuldige raadpleging meest bedreigde deel van het papierbezit uit de 19de en de 20ste eeuw, door verfilming.

Hiermee wordt voortgebouwd op de in 'Vechten tegen Verval' geselde prioriteiten. Het verschil is echter dat nu, dank zij de ervaringen en metingen uit de afgelopen Deltaplanperiode, een nadere precisering en prioriteitsstelling kan plaatsvinden en een planmatig uitvoeringstraject in de tijd kan worden uitgezet. Continuering vanaf 1994 van de jaarlijks beschikbare f 2,2 mln voor Deltaplanactiviteiten bij de RAD vormt het uitgangspunt voor de taken onder a. en b. Daarnaast worden aanzienlijke bedragen besteed aan bouwkundige, klimatologische en luchtzuiveringsvoorzieningen (zie hoofdstuk 3). Het is van groot belang dat deze verbeteringen spoedig hun beslag krijgen.

Mijn keuze voor genoemde prioriteiten heeft tot gevolg dat het wegwerken van de resterende achterstanden op andere terreinen (voorzieningen in depots, anti-schimmeloperaties, conserverend bindwerk, conservering van charrers en de schaduwverfilming van bestanden van voor 1800), geheel binnen het reguliere beleid van de RAD moeten worden opgelost. Het inhaalt tempo zal op deze gebieden daardoor omlaag gaan, maar daar staat tegenover dat de depotsituatie reeds sterk verbeterd is.

Ten aanzien van het voorkomen van verder verval meld ik het volgende. Het doel is om originele documenten zo lang mogelijk in een zo goed mogelijke staat te houden. Veel factoren zijn hierop van invloed. Over huisvesting, klimaatbeheersing en luchtzuivering heb ik al het nodige gezegd. Tevens kan gewezen worden op de ontwikkeling van (een norm voor) permanent houdbaar papier. Dit onderwerp blijft hier verder buiten beschouwing, maar zal één van de onderwerpen zijn van een 'papierbrief' van mijn collega van Onderwijs en Wetenschappen en mij, die wij in

1994 aan de Kamer zullen sturen. In het kader van het Deltaplan wil ik mij concentreren op preventieve maatregelen die het proces van verzuring vertragen, zoals de (her)verpakking van archieven in zuurvrij materiaal.

Ik ondersteun de doelstelling van de RAD om er naar te streven in het jaar 2000 het gehele bestand adequaat verpakt te hebben in zuurvrij materiaal. Hierdoor wordt de chemische interactie tussen verpakking en inhoud een halt toegeroepen. Dat betekent dat jaarlijks ca. 14 km zal worden (her)verpakt, hetgeen ca. f 600.000,- per jaar kost. In 1996 is dan ruim 40% van de huidige achterstand weggewerkt. Deze raming is gebaseerd op de ervaringen uit de afgelopen jaren.

Op basis van de beschikbaar gekomen informatie over zowel de verzurings- als de raadpleegschade zal ik in de komende periode de prioriteit geven aan de aanpak van 19de en 20ste eeuws urgent bedreigd papierbezit. In sommige gevallen gaat de bedreiging door veelvuldig gebruik samen met verzuringsproblemen. Er wordt dan slechts één conserveringsmethode toegepast.

De bedreiging door veelvuldig gebruik wordt aangepakt door de zogenaamde schaduw-verfilming. Het publiek krijgt ter raadpleging een gefilmde kopie, waardoor het origineel wordt gespaard. Het is wenselijk om ca. 8,5 kilometer te verfilmen. Op basis van de ervaringen uit de periode 1991-1993 worden de kosten hiervan berekend op f 11,5 mln. Gezien de hoogte van dit bedrag zullen, om de schaduwverfilming zo effectief mogelijk te doen zijn, daarom eerst de bestanden uit de 19de en 20ste eeuw die in de slechtste staat verkeren aan bod komen. Met een jaarlijks bedrag van f 300.000,- kan ultimo 1996 ca. 0,6 km verfilmd zijn. Indien in dit tempo wordt voortgegaan, zal in het jaar 2000 ca. 1,5 km verfilmd zijn. Dan is het meest urgent bedreigde materiaal gered.

Ter bestrijding van de verzuring, kan van twee conserveringsmethoden gebruik worden gemaakt: (kleinschalige) ontzuring en substitutie-verfilming. De kosten daarvan bedragen gemiddeld ca. f 1,7 mln per kilometer. De keuze tussen deze conserveringsmethoden wordt bepaald door factoren van technische aard en door de intrinsieke waarde van de originele drager. Tijdens het proefjaar massaconservering is gepreciseerd welke delen van het archiefbestand urgente behandeling vereisen. Het materiaal is ingedeeld in 'tienjaarblokken'. Bekend was reeds dat het tienjaarblok 1870-1879 er het slechtst aan toe is, gevolgd door de periodes 1850-1859 en 1880-1899. Binnen deze tienjaarblokken zijn de problemen nader geïnventariseerd.

Jaarblokken die er door de verzuring (zeer) slecht aan toe zijn, komen primair in aanmerking voor substitutie-verfilming. Ontzuring van al sterk aangetast materiaal is een weinig effectieve investering, omdat papier door ontzuring niet verstevigd wordt. Ik geef prioriteit aan de behandeling van de meest bedreigde archieven, dat wil zeggen te beginnen met het blok 1870-1879. Naar schatting betreft dat circa 5,5 kilometer te verfilmen bestanden. Uitgaande van ca. f 1,7 miljoen aan kosten per kilometer betekent dat een kostenpost van ca. f 9 miljoen. Deze achterstand kan met een jaarlijkse investering van f 1,2 mln eind 1996 met ruim 40% zijn teruggebracht en in het jaar 2000 ingelopen zijn. Naast de bovenstaande becijfering moet rekening gehouden worden met een jaarlijkse kostenpost van f 100.000,- ten behoeve van ontwikkeling en onderzoek.

Het beleid en de cijfers, bij een budget ad f 2,2 mln per jaar, kunnen als volgt worden samengevat:

Activiteit	Budget	Gereed 1996	Realisatie
(Her)-verpakking, 128 km	f 0,6 mln	ca. 70 km	jaar 2000
Redding 19e en 20e-eeuws bestand:			
<i>Meest urgente substitutieverfilming en kleinschalige ontzuring, 5,5 km</i>	f 1,2 mln	ca. 2,35 km	jaar 2000
<i>Meest urgente schaduwverfilming verfilming, 1,5 km</i>	f 0,3 mln	ca. 0,65 km	jaar 2000
<i>Ontwikkeling en onderzoek</i>	f 0,1 mln		

5.2 Bestelbeleid

Het bestelbeleid ten behoeve van niet-rijksarchieven en het daarvoor beschikbare subsidiebudget ad f 0,3 mln per jaar, wordt op grond van de ervaringen in 1991 en 1992, vanaf 1993 geheel besteed aan projecten en activiteiten die voor het gehele archiefwezen van belang zijn. Het aanvankelijke uitgangspunt om uit deze geldstroom ook subsidies toe te kennen aan gemeentelijke archiefdiensten voor specifieke conserveringsprojecten bleek tot versnippering, onduidelijkheid en spoedige uitputting van het budget te leiden. Mijn conclusie is dat dit kleine budget beter ingezet kan worden voor projecten die het gehele archiefterrein ten goede komen. Een goed voorbeeld daarvan zijn de al genoemde behoudsmedewerkers papier: door een subsidie uit dit budget wordt het gemeentearchieven mogelijk gemaakt om (leerling-)behoudsmedewerkers aan te nemen. Een ander voorbeeld betreft experimentele beeldplaatprojecten bij de gemeentearchieven van Utrecht (afgerond) en Dordrecht (nog gaande). Over deze toespitsing van het beleid, heb ik overleg gevoerd met de Landelijke Kring van Gemeente- en Streekarchivarissen en met de Raad voor het Cultuurbeheer. Door organisaties en instellingen in de archiefsector zullen verdere voorstellen worden ontwikkeld voor projecten die het gehele veld ten goede zullen komen.

5.3 Conclusies

In de periode tot en met 1996 ligt het zwaartepunt bij de RAD bij preventieve maatregelen. De bewaaromstandigheden zullen verregaand verbeterd worden, archiefbescheiden worden herverpakt in zuurvrije materialen en ter voorkoming van (verdere) raadpleegschade wordt schaduwverfilming toegepast. Delen van de meest bedreigde, in sommige gevallen fysiek al als verloren te beschouwen, bestanden worden eveneens verfilmd. Bij de niet-rijksarchieven worden projecten met een brede voorbeeldwerking ondersteund. Ten aanzien van de actieve conservering (verdere verfilming en/of ontzuring) kan ik op dit moment, om de in dit hoofdstuk geschetste redenen,

slechts door het aanscherpen van prioriteiten intensivering plaatsvinden. Ik sluit echter niet uit dat in de periode na 1996, mede afhankelijk van de verbetering van massa-conserveringsmethoden en de ontwikkeling van de daaraan verbonden kosten, op het terrein van de actieve conservering het tempo van inhalen van achterstanden opgevoerd zal worden.

De verdere verbetering van depotvoorzieningen en deponthygiëne, alsmede de conservering van charters en het conserverend bindwerk, worden in het reguliere beleid van de RAD opgenomen. De in 'Vechten tegen Verval' uitgesproken verwachting dat grotere investeringen in deze sector noodzakelijk zullen zijn wordt bewaarheid. De in deze nota reeds verwachte extra investeringen in luchtzuiveringsvoorzieningen zullen in de komende jaren gepleegd worden.

De hier geschetste beleidslijn sluit aan op mijn reactie op het eindrapport van het Coördinatiepunt Nationaal Conserveringsbeleid (CNC) van maart 1993, over de resultaten van het zgn. proefjaar massaconservering. Deze rapportage over de conserveringsproblemen bij archieven en bibliotheken, vormt tevens aanleiding voor een 'papierbrief' over deze materie, die mijn collega van O&W en ik u begin 1994 zullen doen toekomen.

In het kader van het Deltaplan worden glas-in-loodramen afgeschermd van de verzurende effecten van luchtverontreiniging door ze achter een beschermende tweede glaslaag te plaatsen. In de Grote of St. Janskerk te 's-Gravenhage is de tweede glaslaag reeds aangebracht. Het glas-in-lood wordt geconserveerd en later teruggeplaatst.

Hoofdstuk 6

Monumentenzorg

De rijksoverheid, i.c. mijn ministerie, levert reeds sinds jaar en dag een belangrijke bijdrage aan het behoud van onroerende gebouwde monumenten. Waar in het verleden veelal prioriteit werd gegeven aan het beschermen en restaureren van monumentale objecten, betekent monumentenzorg anno 1993 veeleer het steven naar structurele aandacht voor het monumentenbelang in het ruimtelijke ordeningsproces, met als uitgangspunt dat monumenten in belangrijke mate de (cultuurhistorische) kwaliteit van het ruimtelijk leefmilieu bepalen²³. Juridische beschermingsmaatregelen, het beschikbaarstellen van restauratie- en onderhoudssubsidies, het verzamelen en overdragen van kennis en het beïnvloeden van ruimtelijke ordeningsprocessen zijn de middelen die er toe bijdragen dat monumenten daadwerkelijk hun rol in het ruimtelijk leefmilieu kunnen vervullen.

²³ Nota Cultuurbeleid
1993-1996, p. 112.

Aldus gedefinieerd is de monumentenzorg, in tegenstelling tot de inspanningen ten behoeve van de museale sector en de archieven, geen collectiebeheer. De rijksoverheid is bovendien slechts in zeer beperkte mate eigenaar van en daardoor over het algemeen niet de eerst verantwoordelijke voor het behoud en de instandhouding van monumenten²⁴. De meeste monumenten zijn eigendom van particulieren en lokale overheden. Het bestaande beleidsinstrumentarium ten behoeve van de monumentenzorg voorziet in de toedeling van verantwoordelijkheden en middelen. Onlangs is een uitgebreid onderzoek verricht naar de met dit instrumentarium behaalde resultaten. De conclusies van dit onderzoek vormen de basis voor het toekomstige 'strategisch plan voor de monumentenzorg'.

Het bovenstaande heeft betrekking op het reguliere beleid op het terrein van de monumentenzorg, dat ik duidelijk wil onderscheiden van Deltaplanactiviteiten. In het kader van het Deltaplan is de aandacht gericht op enkele specifiek benoemde, acuut bedreigde categorieën monumentaal erfgoed, die ernstig te lijden hebben van de verzurende invloeden van luchtverontreiniging/zure regen. Het gaat daarbij om bedreigingen van het monumentaal erfgoed waarvoor het huidige beleid en de huidige geldstromen geen oplossing bieden. De schadelijke effecten van verzuring leiden tot de noodzaak van het treffen van additionele maatregelen, die aanzienlijke extra kosten met zich brengen.

De middelen die ik hiervoor beschikbaar heb zijn beperkt: jaarlijks ontvang ik van mijn collega van VROM, in het kader van het Nationaal Milieubeleidsplan+ (NMP+), f 5 mln ter bestrijding van de effecten van een verzurend milieu. Deze relatief geringe armslag dwingt mij tot scherpe keuzen bij het beschikbaar stellen van middelen voor het oplossen van problemen. Gezien het feit dat de meest acute bedreigingen door verzuring zich voordoen bij monumenten en papiercollecties, krijgen deze prioriteit. Echter, ook binnen deze sectoren dienen keuzen gemaakt te worden tussen verschillende soorten maatregelen en aan te pakken categorieën objecten. Ik kom daar in dit hoofdstuk nog op terug. Gezien de aanzienlijke kosten die gemoeid zijn met de bescherming van het monumentaal erfgoed, werden de 'verzuringsgelden' tot op heden voor een aanzienlijk deel in deze sector ingezet.

6.1 Effectgerichte maatregelen

De extra schade aan monumenten, veroorzaakt door luchtverontreiniging en/of zure regen, laat zich lastig kwantificeren. In 'Vechten tegen Verval' ging ik hier reeds op in en werd een aantal schattingen gegeven²⁵. Binnen de financiële kaders van de NMP+ gelden koos ik er voor om in 1991 f 4 mln en in de daaropvolgende jaren f 3 mln jaarlijks in te zetten in de monumentensector. In 'Vechten tegen Verval' gaf ik aan dat in principe vijf categorieën objecten in aanmerking komen voor additionele maatregelen in dit kader:

- 1 kastelen en vestingwerken
- 2 gebrandschilderd glas
- 3 losse objecten in openbare ruimten
- 4 monumenten met een speciale bedrijfsbelasting
- 5 niet-commerciële gebouwen

De facto zijn de middelen ingezet voor objecten uit met name de eerste drie genoemde categorieën, waarbij gaandeweg de keuze is gemaakt om de beschikbare middelen in te zetten

²⁴ In de nota 'Rgd-Monumenten, bijlage 5 bij het Rijkshuisvestingsplan II', wordt een opsomming gegeven van de monumenten die bij de Rijksgebouwendienst in eigendom cq. beheer zijn.

²⁵ Zie 'Vechten tegen Verval', p. 20 en p. 54.

voor het beschermen ('dubbel beglazen') van glas-in-lood en van losse objecten (beelden) in de buitenlucht. Deze typen objecten zijn uitermate kwetsbaar en een groot deel van het verval ervan kan op het conto van luchtverontreiniging geschreven worden. Bovendien zijn er voor de benodigde additionele beschermende maatregelen slechts zelden middelen beschikbaar. De voorgestelde maatregelen ten behoeve van de overige categorieën objecten raken zeer nauw aan de reguliere monumentenzorg en zijn daar soms lastig van te onderscheiden. Dat betekent overigens niet dat er geen sprake is van aanzienlijke schade door verzuring, noch dat deze opgelost kan worden binnen reguliere kaders. Ik vind echter dat, ervan uitgaande dat het nu beschikbare budget voor effectgerichte maatregelen onvoldoende van omvang is voor het aanpakken van alle problemen, prioriteit gegeven moet worden aan de meest bedreigde en meest kwetsbare delen van het monumentale erfgoed.

Voor het aanpakken van door verzuring bedreigde monumenten is gekozen voor een methode die zoveel mogelijk aansluit bij de normale werkwijze op dit terrein. In eerste instantie zijn een aantal bekende 'probleemgevallen' onder handen genomen, waarvan de cultuurhistorische waarde en de noodzaak van de behandeling niet ter discussie stonden en is er gekeken naar reeds liggende aanvragen voor conservering in het gemeentelijk Meerjarenprogramma. Vervolgens is een inventarisatie opgesteld van objecten uit de categorieën glas-in-lood en losse objecten in openbare ruimten, waarbinnen prioriteiten worden gesteld door toetsing van de criteria cultuurhistorische waarde en technische urgentie.

Tot en met 1993 zijn ruim 30 projecten in gang gezet. Het totaal beschikbare budget in de periode 1991-1993 ad f 10 mln, is volledig toegezegd aan projecten.

6.2 Perspectief

Ik merkte reeds op dat de beperkte middelen voor de bestrijding van de effecten van de verzuring nopen tot scherpe keuzen. In de afgelopen jaren heeft de monumentensector het leeuwedeel van de NMP+ gelden kunnen besteden. In hoofdstuk 3 heeft u echter al kunnen lezen dat ik van mening ben dat de uitkomsten van onderzoek naar het verval van het papieren erfgoed, alsmede de uitgevoerde pilot-projecten naar de mogelijkheid van luchtzuivering in de archiefsector, een intensivering van de inzet van middelen in de archiefsector rechtvaardigt. Zoals gezegd is dat een ontwikkeling die reeds in 'Vechten tegen Verval' werd voorzien. Bij de keuze voor investeringen in de archiefsector speelt de overweging mee dat ik van deze preventieve maatregelen een grotere effectiviteit verwacht dan van de meer op het individuele object gerichte benadering die in de monumentenzorg moet worden toegepast.

De benodigde investeringen ten behoeve van luchtzuivering bedragen in totaal f 9,5 mln. De voorzieningen voor luchtzuivering zullen tegelijkertijd met de geplande verbouwingen in de archiefsector (zie bijlage 2) moeten worden getroffen. Dat is de meest efficiënte en meest goedkope manier. In de periode 1994-1996 heeft dit als consequentie dat een bedrag van ca. f 2,9 mln in mindering moet worden gebracht op het budget voor de monumentenzorg. Bij ongewijzigd beleid in deze periode was in totaal f 9 mln, f 3 mln per jaar, voor de monumentensector beschikbaar geweest. Dat de 'schade' niet groter is, komt omdat in de afgelopen jaren de NMP+ gelden, mede in afwachting van de uitkomsten van onderzoek naar luchtzuivering, niet volledig zijn besteed. De toen niet bestede middelen kan ik nu inzetten. Doordat de Rijksgebouwendienst in

de meerjarenplanning reeds een bepaalde fasering heeft aangebracht, komt het merendeel van de investeringen ten laste van 1994. In het onderstaande overzicht wordt dit tot uitdrukking gebracht. In hoofdstuk 9 treft u een samenvattend overzicht van de besteding van de NMP+ gelden aan.

Jaar	Werkelijk			Begroot		
	1991	1992	1993	1994	1995	1996
	4 mln	3 mln	3 mln	1,1 mln	2,6 mln	2,35 mln

De Rijksdienst Oudheidkundig Bodemonderzoek beschermt archeologische monumenten. Omdat deze zich meestal onzichtbaar onder de grond bevinden, moeten ze zeer precies worden geregistreerd. Dat gebeurt met het geavanceerde computersysteem ARCHIS.

Hoofdstuk 7

Archeologie

Afgezien van hunebedden, grafheuvels en nog enkele uitzonderingen, liggen archeologische overblijfselen voor het overgrote deel onzichtbaar voor het mensenoog onder de grond verscholen. Ondanks die 'onzichtbaarheid' zijn in Nederland ca. 15.000 geregistreerde terrinen aan te wijzen met een in wisselende mate archeologisch belang. Die terreinen worden conform de terminologie van de monumentenwet archeologische monumenten genoemd. Ca. 1500 daarvan zijn wettelijk beschermd. De Rijksdienst Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) ziet toe op uitvoering van de wet en bevordert bij de maatschappelijke belangenafweging de bescherming van archeologische waarden.

De eerste fase van het Deltaplan speelde zich af in een periode waarin ten aanzien van de koers en taken van de ROB nieuwe gezichtspunten ontstonden. Deze zullen binnen afzienbare termijn hun beslag krijgen in een reorganisatie, waarbij een belangrijke accentverschuiving naar de preventieve archeologische monumentenzorg plaatsvindt. Voor een goed functioneren van de 'ROB-nieuwe stijl' worden inhaalactiviteiten in het kader van het Deltaplan daarmee nog belangrijker. Ik kom hierop overigens te zijner tijd in een afzonderlijk schrijven bij u terug.

Tevens bestudeer ik op dit moment de mogelijkheden om, naar analogie van de sectoren musea en archieven, te komen tot een vorm van bestelbeleid voor de archeologische sector.

In 'Vechten tegen Verval' stond dat het Deltaplan voor de archeologie zich op twee hoofdzaken zou toespitsen:

- de (her)inventarisatie van vindplaatsen en de evaluatie van archeologische waarden, en
- het inlopen van achterstanden bij de analyse van resultaten en vondstenmateriaal van opgravingen.

De achtergrond van deze keuze was als volgt. Behoud van het bodemarchief kan op verschillende manieren plaatsvinden: door het instrument van de wettelijke bescherming en door effectief in te spelen op planologische procedures en de daarvoor geldende wet- en regelgeving. Beide kunnen alleen effectief gebeuren als de ROB beschikt over actuele gegevensbestanden. Bovendien moet de archeologische waardestelling toetsbaar en selectief zijn. Vandaar dat grote nadruk ligt op activiteiten op het terrein van herinventarisatie en selectie.

Als behoud van het bodemarchief in de grond onmogelijk is, wordt het archeologisch erfgoed door opgravingen veilig gesteld. De vondsten daaruit moesten in het verleden wegens capaciteitsgebrek vaak zonder nadere analyse worden opgeslagen. Daarom diende het vondstmateriaal in het ROB-depot te worden doorgelicht. Zo'n honderd onverwerkte vondstcomplexen uit opgravingen lagen te wachten op 'verwerking'. Deels zou naar verwachting analyse van het materiaal niet meer zinvol zijn, deels zou achterstallige analyse en beschrijving alsnog moeten plaatsvinden opdat nadere selectie zou kunnen plaatsvinden, leidend tot hetzij vernietiging hetzij overdracht aan andere instellingen.

7.1 Realisatie

In de periode 1991-1993 zijn door de ROB een groot aantal activiteiten verricht, waarbij het accent in belangrijke mate heeft gelegen op herinventarisatie en selectie.

In samenwerking met een aantal universiteiten is in 1989 het geautomatiseerd archeologische informatiesysteem ARCHIS opgezet. Het ministerie van O&W heeft daaraan een belangrijke bijdrage geleverd. Mede met Deltaplanmiddelen is de installatie van het systeem en de invoer en controle van archeologische gegevens geëffectueerd. In het informatiesysteem wordt niet alleen informatie opgenomen betreffende archeologische vondstmeldingen en waarnemingen (het zogenaamde CAA: Centraal Archeologisch Archief), maar tevens informatie betreffende een geselecteerd aantal terreinen die als beschermd of beschermenswaardig gewaardeerd zijn (het zogenaamde CMA: Centraal Monumenten Archief). Eind 1993 zullen de gegevens uit het CAA in Archis zijn opgenomen (circa 15.000 vindplaatsen). Medio 1992 is tevens een begin gemaakt met het inbrengen van de gegevens uit het CMA. Dit laatste bevat niet alleen basale gegevens, zoals topografische locatie, status en beknopte omschrijving, maar ook aanvullende relevante informatie over onder meer omvang, gaafheid en kwaliteit. Alleen op grond van deze gegevens is de ROB in staat een effectief beschermingsbeleid te voeren. In 1992 zijn de basale CMA-gegevens betreffende de circa 1500 wettelijk beschermde monumenten ingevoerd. In 1993 is een begin gemaakt met de invoer van overige informatie over deze monumenten, plus de gegevens over (circa 3000) beschermenswaardige meldingsgebieden.

Achterstanden in de kennis van basale gegevens zijn ook aangepakt. Zo is in het kader van het Deltaplan gestart met het digitaal inmeten van wettelijk beschermde en beschermenswaardige

monumenten. In 1991/1992 werden 64 meetwerken uitgevoerd, waarbij 172 monumenten werden ingemeten. In 1993 zijn 22 meetwerken uitgevoerd, betrekking hebbend op 132 monumenten, zoals grafheuvels en hunebedden. Geconstateerd kan worden dat het inmeten aanzienlijk meer tijd vergt dan was voorzien. Het project zal na 1993 worden voortgezet uit de eigen ROB-middelen, mede gezien het structurele karakter van werkzaamheden.

Tot slot is in een aantal provincies in samenwerking met de ROB gestart met het opstellen van meldingskaarten, waarop geactualiseerde en opnieuw gewaardeerde gegevens over archeologische monumenten zijn opgenomen. Het belang van deze kaarten voor de bescherming van archeologische waarden in de ruimtelijke ordeningsprocedures is aanzienlijk. De vervaardiging van meldingskaarten en de toekomstige actualisering ervan, hangen nauw samen met de invoer van relevante informatie uit het CMA in Archis. Voor Drenthe is eind 1993 een nieuwe kaart voorhanden. De nieuwe kaarten voor Noord- en Zuid-Holland zullen eind 1994 gereed zijn. Voor de verwerking van de gegevens in Archis en de totstandkoming van de meldingskaarten voor de overige provincies, heeft de ROB een projectplan opgesteld, dat voorziet in afronding van alle kaarten in 1998. De prioriteitsstelling wordt mede bepaald door de bereidheid tot deelname door de provincies als direct belanghebbenden. Daarnaast is gedeeltelijke financiering uit de NWO-geldstroom waarschijnlijk.

Het tweede hoofdonderdeel betreft het inlopen van achterstand in de analyse van resultaten en vondsten uit opgravingen. Onttrekken van informatie aan de bodem is zinloos wanneer deze informatie vervolgens niet wordt ontsloten. Sinds de jaren zestig heeft de ROB een groeiend aantal noodopgravingen moeten uitvoeren als gevolg van toenemend grondgebruik in Nederland (bevolkingsgroei, woningbouw, wegeaanleg en dergelijke). Hierdoor steeg het vondstenmateriaal dat bij de ROB werd gedeponeerd in afwachting van nadere studie aanzienlijk. Uitwerking van de noodopgravingen bleef achter bij de groei in aantal. De achterstanden zullen met Deltaplangelden planmatig worden ingelopen.

Allereerst is in 1992 het depot doorgelicht en geschoond. In concreto zijn meer dan 2400 vondstendozen, op een totaal van ca. 11.000, vernietigd dan wel overgedragen aan provinciale depots. Nog ruim 1650 dozen komen in aanmerking voor overdracht aan provinciale depots, hetgeen vanwege ruimtegebrek aldaar nog op zich laat wachten. De bij de ROB vrijgekomen depotruimte biedt voor de komende periode voldoende capaciteit, temeer nu door analyse nadere selectie van het vondstenmateriaal mogelijk wordt.

De ROB heeft voor de analyse en beschrijving van dit materiaal een plan van aanpak opgesteld, waarbij een aantal criteria gelden. Niet alle opgravingen zullen opnieuw worden onderzocht, en de mate van verslaglegging zal niet in alle gevallen op even grondige wijze hoeven te gebeuren. Het Deltaplan voorziet in de aanpak van die projecten, die een hoog rendement hebben in termen van toename van kennis en te verwachten reductie van vondstenmateriaal. Rapportage over de onderzoeken kan op drie niveaus geschieden: slechts in uitzonderingsgevallen wordt op het meest uitvoerige niveau gerapporteerd. In 1993 zijn circa 9 van de in totaal 103 manjaren achterstand ingehaald.

In de consolidatie en conservering van zichtbare beschermde archeologische monumenten is in de periode 1991-1993 in bescheiden mate vanuit Deltaplanmiddelen geïnvesteerd.

7.2 Conclusie en toekomstige inzet van middelen

Geconstateerd kan worden dat de ROB op Deltaplan-noemer de afgelopen jaren een veelheid van activiteiten heeft ontwikkeld die op zich als zinvol beoordeeld kunnen worden. Tegelijk moet echter worden vastgesteld dat de afbakening tussen de reguliere ROB-taken en typische Deltaplan-activiteiten niet steeds helder is geweest. Er is vaak pragmatisch en ad hoc gereageerd op bestaande behoeften en niet altijd gewerkt volgens een planmatige aanpak. Voor de toekomst wil ik:

- de Deltaplan-activiteiten duidelijker onderscheiden van reguliere, uit het ROB-budget te bekostigen activiteiten;
- de middelen meer geconcentreerd, en daardoor meer doelmatig, inzetten op enkele hoofdzaken.

De voorwaarden voor een dergelijke bijstelling van het beleid zijn de afgelopen periode gecreëerd. Consequentie van deze lijn is dat bijvoorbeeld het inmeten van monumenten, maar ook het verrichten van aanvullende archeologische inventarisatie (AAI's) niet meer uit Deltaplanmiddelen zullen plaatsvinden. Voor de periode tot en met 1996 zal de inzet van Deltaplanmiddelen door de ROB in mijn ogen geconcentreerd moeten worden op twee hoofdpunten waarbij de preventieve monumentenzorg centraal staat:

- het op orde brengen van het archeologisch informatiesysteem ARCHIS (financiële inzet: f 300.000,- op jaarbasis), en
- het planmatig inhalen van achterstanden bij de bestudering van resultaten en vondstmateriaal van opgravingen in het depot, met als doel selectie en overdracht. Conform hetgeen in 'Vechten tegen Verval' werd gesteld zal deze operatie in 2001 worden afgerond (financiële inzet: f 700.000,- op jaarbasis).

Aan actieve conservering en consolidatie van monumenten geef ik in de verdere planperiode geen verdere prioriteit.

Besteding Deltaplan-middelen ROB

Omschrijving	Werkelijk		Begroot			
	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Inventarisatie & evaluatie	587	927	220	300	300	300
– Archis	141	340	150	300	300	300
– Herinventarisatie en -evaluatie van archeologische waarden	446	587	70			
Archeologische objecten	115	232	780	700	700	700
– Doorlichting vondstenmagazijn	60	70				
– Conservering roerende en onroerende monumenten	55	162	80			
– inlopen achterstanden in analyse vondstmateriaal			700	700	700	700
Totaal Deltaplan (bedragen x f 1000,-)	702	1.159	1.000	1.000	1.000	1.000

Tijdens het Proefjaar Massaconserving zijn allerlei methoden voor massa-ontzuring van papier ontwikkeld en getest. Het restauratie-atelier in Helmond ontwikkelde met een fabrikant een apparaat dat nu gebruikt wordt voor kleinschalige ontzuring.

Hoofdstuk 8

Overige aspecten

Een aantal keren is in deze evaluatie al gesproken over ondersteunende activiteiten rond en afgeleide effecten van het Deltaplan. In dit hoofdstuk wil ik deze in samenhang behandelen, geconcentreerd rond een vijftal onderwerpen, te weten werkgelegenheid, deskundigheidsbevordering, onderzoek, advisering en publiciteit.

8.1 Werkgelegenheid

Ten behoeve van het inlopen van registratie-achterstanden in rijks- en rijksgesubsidieerde musea heeft de afgelopen Deltaplanperiode een kleine 100 mensjaren werk opgeleverd. Voor conservering geldt tot op heden een vergelijkbaar aantal. Zo zijn ondermeer in het Rijksmuseum voor Volkenkunde voor deze taak meer dan twintig medewerkers actief. In de rijksarchieven gaat het om ca. 32 mensjaren, van medewerkers die zijn aangenomen voor het verpakken van de bestanden en andere werkzaamheden. Aangezien ook elders extra werkgelegenheid is ontstaan, valt het effect van het Deltaplan in dit opzicht te kwantificeren op zeker 250 mensjaren.

Het spreekt voor zich dat de meeste van deze medewerkers op tijdelijke basis in dienst zijn. Op de langere termijn zal de versterking van het behoud en beheer zich ook vertalen in een structureel aantal extra arbeidsplaatsen. Dat zullen er natuurlijk aanzienlijk minder zijn dan tijdens de huidige inhaaloperatie. In de komende jaren zal duidelijk worden om hoeveel nieuwe arbeidsplaatsen het gaat. Ik heb overigens geen precies inzicht in de aantallen extra werknemers in de niet-rijksinstellingen. Oordelend aan de hand van de subsidieverzoeken voor Deltaplanprojecten die bij mij worden ingediend, gaat het ook daar om een aanzienlijk aantal.

Restauratoren spelen een belangrijke rol in het Deltaplan. Door allerlei instellingen wordt een beroep gedaan op deze markt. Dit leidt zelfs tot knelpunten: op een aantal specifieke terreinen, bijvoorbeeld fotografie en historische transportmiddelen, zijn er maar een paar deskundigen in Nederland. Dit vormt soms een belemmering voor de voortgang van het Deltaplan. Daarom worden nieuwe opleidingen, bijvoorbeeld voor fotografie- en interieurrestauratoren, ontwikkeld. Het aanbod van 'traditionelere' restauratiedisciplines lijkt voldoende. Het is dus niet noodzakelijk om nu de opleidingscapaciteit hiervoor, als dat al zou kunnen, sterk te vergroten. Overigens is het niet zo dat restauratoren al het werk op het terrein van conservering zelf moet verrichten. Door het creëren van de nieuwe functie behoudsmedewerker kan de restaurator veel routinematig werk uit handen geven.

Een laatste aspect dat mij op het punt van werkgelegenheid aanspreekt is dat veel van de nieuwe werknemers voor die tijd werkeloos waren. Een aantal van hen, bijvoorbeeld kunsthistorici en archeologen, kunnen door het Deltaplan op hun eigen terrein aan de slag. De meeste banen bevinden zich echter 'aan de basis'. Het Deltaplan is dan ook aanleiding geweest voor een aantal lokale initiatieven op het gebied van arbeidsvoorzieningen en werkervaringsplaatsen.

8.2 Opleidingen en deskundigheidsbevordering

Een belangrijke stap op dit terrein is de ontwikkeling van de tweejarige opleiding tot behoudsmedewerker in het kader van het leerlingwezen. De deelnemers aan deze opleiding zijn in dienst van een instelling, werken daar vier dagen per week en gaan één dag per week naar school. Er zijn twee specialisaties: musea en papier, die via twee pilot-opleidingen, ontwikkeld door respectievelijk de Opleiding Restauratoren (OR) en de Rijksarchiefdienst, tot stand zijn gekomen. De opleiding musea is in december 1992 officieel van start gegaan en heeft nu 35 deelnemers. De opleiding papier startte in oktober 1993 en zal naar verwachting jaarlijks 20 á 30 deelnemers kennen.

De Opleiding Restauratoren heeft een cursusaanbod ontwikkeld dat is gericht op het fysieke cultuurbehoud. De belangrijkste daaruit is de cursus 'Omgaan met museale objecten', die bedoeld is voor alle medewerkers in de musea. Tevens verzorgt de OR bijscholingscursussen voor restauratoren. In totaal heeft de OR in de afgelopen drie jaar voor ruim 350 personen één of meer dagen scholing verzorgd. Daarnaast organiseert de OR regelmatig symposia en studiedagen over behoud en beheer.

Ik heb de Nederlandse Museumvereniging, het Landelijk Contact Museumconsulenten en de Reinwardt Academie gevraagd om, in overleg met de OR, te bekijken welke behoefte er in het (museale) veld bestaat aan bij- en nascholing. Binnenkort verwacht ik hun aanbevelingen hiervoor. Duidelijk is dat een deel van de behoefte ligt op het terrein van het behoud en beheer. Op basis van de aanbevelingen zal ik bezien welke bijdrage ik kan leveren aan het opleidingsaanbod.

8.3 Advisering

In het kader van het Deltaplan is het van het grootste belang dat de resultaten van onderzoek, alsmede bestaande kennis op het gebied van behoud en beheer, toegankelijk wordt gemaakt voor het veld. Het Centraal Laboratorium (CL) vervult hierin een belangrijke rol. Het heeft een aanzienlijk aantal publikaties, bijvoorbeeld over het gebruik van materialen voor passieve conservering, maar ook over het schoonmaken van museale voorwerpen en gebouwen, uitgebracht. Daarnaast heeft het CL in de afgelopen 3 jaar ruim 350 instellingen geadviseerd over diverse aspecten van het collectiebeheer.

De Rijksdienst Beeldende Kunst (RBK) speelt een belangrijke rol in de advisering over subsidieverzoeken van niet-rijksmusea en aanvragers van buiten de eigenlijke museumwereld en is een aanspreekpunt voor het museale veld voor vragen rond het Deltaplan. Op provinciaal niveau hebben de (bureaus van de) provinciale museumconsulenten een zeer belangrijk aandeel gehad in het uitdragen van het Deltaplan en in de advisering van musea over het opzetten van behoudsprojecten. Last but not least hebben restauratoren en (regionale) restauratie-ateliers zeer veel instellingen geassisteerd bij het opzetten van conserveringsprojecten.

8.4 Onderzoek

Eén van de belangrijke positieve effecten van het Deltaplan is de sterke impuls die is gegeven aan het verwerven van kennis. In het kader van het Deltaplan is op grote schaal besaande kennis verzameld, nationaal en internationaal. Onderzoek leidt tot nieuwe kennis en producten, bijvoorbeeld ten behoeve van passieve conservering.

Ook is de kennis over het organiseren van een doeltreffend behoud en beheer, bijvoorbeeld door de ontwikkeling van geautomatiseerde systemen voor collectieregistratie, naar een veel hoger niveau getild. De verzamelde kennis wordt op allerlei manieren overgedragen aan het veld en draagt bij aan de bewustwording over en de oplossing van problemen.

Research naar methoden, materialen en vervalprocessen krijgt ruim de aandacht. Het eerder genoemde Centraal Laboratorium voert een onderzoekprogramma uit in het kader van de verzuring van cultuuroederen. In de afgelopen drie jaar zijn, zowel in dit kader als in het

reguliere onderzoekprogramma van het CL, 16 studies op het terrein van passieve conservering uitgevoerd, waarmee jaarlijks ca. f 0,4 mln mee gemoeid is. Voorbeelden hiervan zijn een onderzoek naar de kwaliteit van archiefomslagen en een onderzoek naar de kwaliteit van UV-werende folies. Ook is er onderzoek verricht naar de degradatie van verschillende soorten materialen. Via publikaties en themadagen wordt deze kennis overgedragen aan het veld.

Belangrijk is het zgn. ACBAM/STEP-onderzoek naar de verzuring van papier²⁶. Dit langlopende project, uitgevoerd door TNO en een aantal buitenlandse instituten, wordt medio 1994 afgerond. Een voorstel voor een vervolg erop is bij de EG ingediend, die daar eind van dit jaar over zal beslissen. Ik reserveer hiervoor middelen in het kader van de NMP+ gelden. In dit onderzoek wordt de invloed van verontreinigende stoffen op papier gemeten. Dit heeft reeds geleid tot diverse concrete aanbevelingen aan papierbeherende instellingen op het gebied van passieve conserveringsbehoeften van papier. De voorgenomen investeringen ten behoeve van luchtzuivering bij archieven als beschreven in hoofdstuk 3.2, zijn mede het gevolg van dit onderzoek.

8.5 Publiciteit

Op tal van manieren is het Deltaplan onder de aandacht gebracht van instellingen, het publiek, bestuurders en cultuurambtenaren. Het belangrijkste middel hiervoor is de zgn. Deltaplan-nieuwsbrief, waarin vier keer per jaar verslag wordt gedaan van projecten die met behulp van Deltaplanguelden zijn uitgevoerd. Verder heeft mijn ministerie verschillende informatiebrochures uitgegeven en een videofilm 'Vechten tegen Verval' laten produceren. Als laatste wil ik de fototentoonstelling 'Het eeuwige moment' noemen, die op een aantal museale lokaties getoond wordt. Verschillende musea hebben in hun reguliere programma exposities gemaakt over het behoud en beheer in hun instelling. Om de aandacht voor het Deltaplan vast te houden en waar mogelijk te vergroten, is het zgn. Delta Platform opgericht, dat op dit moment een publiciteitsplan voor de komende periode opstelt.

²⁶ Zie noot 10.

Eén van de prioriteiten van het Deltaplan was het op orde brengen van de collectieregistraties in de musea. In het Rijksmuseum Boerhaave worden de gegevens uit de oude inventarisboeken overgezet in een modern geautomatiseerd registratiesysteem.

Hoofdstuk 9

Samenvatting

Het Deltaplan voor het Cultuurbehoud is een reddingsoperatie, die tot doel heeft om binnen een aantal jaren een belangrijke bijdrage te leveren aan het inlopen van de grote achterstanden in het fysieke behoud en beheer van ons cultureel erfgoed. Daarvoor is een aanzienlijke hoeveelheid extra middelen vrijgemaakt. In de nota 'Vechten tegen Verval' uit 1991 werden het uitvoeringsplan en de doelstellingen voor het Deltaplan gepresenteerd. Deze evaluatie geeft tussentijds de stand van zaken van hetgeen in de periode 1991-1993 is bereikt en biedt prognoses voor de periode tot en met 1996. De bevindingen uit deze evaluatie leiden op een aantal punten tot bijsturing en aanscherping van het beleid. In 1996 zal, in het kader van de volgende Cultuurnota, beslist worden over de wijze waarop het Deltaplan zal worden voortgezet in de periode 1997-2000. Ter afsluiting van dit hoofdstuk geef ik een drietal samenvattende financiële overzichten.

9.1 Kwalitatieve aspecten

In de evaluatie wordt veel aandacht besteed aan de effecten van het Deltaplan op de plaats van het cultuurbehoud in het bredere terrein van het cultuurbeheer. Het Deltaplan is een inhaaloperatie en daarmee per definitie tijdelijk van aard. Omdat het niet de bedoeling is om over een aantal jaren opnieuw een Deltaplan te moeten opstellen, dient de taak behoud en beheer structureel versterkt uit deze operatie te komen. Daarvoor is een mentaliteitsverandering bij de beheerders van het cultureel erfgoed noodzakelijk. Deze valt tot mijn genoegen daadwerkelijk te constateren. In deze periode worden veel extra menskracht en middelen ingezet om de inhaaloperatie tot een goed einde te brengen. Daarnaast blijken de instellingen ook veel vast personeel in te zetten voor het Deltaplan. Heel wat instellingen hebben de blik ook al op de toekomst gericht, waarbij gestreefd wordt naar een evenwichtiger balans tussen behoud en beheer enerzijds en met name publiekstaken anderzijds.

Het Deltaplan heeft een belangrijke impuls betekend voor het onderzoek naar allerlei aspecten van het cultuurbehoud. Daarnaast zijn zeker 250 mensjaren extra werk gerealiseerd. Veel medewerkers bij de instellingen volgen opleidingen en/of cursussen, die bijdragen aan de bewustwording en kennis over het belang van cultuurbehoud. Een aantal ondersteunende instanties vervult een belangrijke stimulerende taak door het uitdragen van kennis over een verantwoord behoud en beheer en het adviseren van instellingen. Tenslotte heeft het Deltaplan zich mogen verheugen in veel publicitaire aandacht, zowel in Nederland als daarbuiten.

9.2 Bouwkundige en klimatologische voorzieningen

Goede bewaaromstandigheden zijn een absolute voorwaarde voor het slagen van het Deltaplan. Conservering van collecties en objecten heeft immers geen zin als daarna het verval weer met volle kracht toe kan slaan. Het is daarom dat de Rijksgebouwendienst en WVC een aanzienlijk bedrag, f 119,5 mln in de periode 1991-2001, uittrekken voor de verbetering van de gebouwen van rijksinstellingen. Tot en met 1996 is f 65,1 mln aan investeringen gepland. De uitvoering van dit programma is in de beginfase enigszins vertraagd doordat de benodigde voorbereidingstijd langer bleek dan voorzien. In 1994 en 1995 zal de opgelopen achterstand worden ingehaald. Uit onderzoek is gebleken dat kwetsbare materialen zoals papier sterk te leiden hebben van luchtverontreinigende stoffen. Daarom trek ik f 9,5 mln uit voor het aanbrengen van luchtzuiveringsvoorzieningen bij de rijksarchieven. De zgn. NMP+ gelden ad f 5 mln, die ik jaarlijks van mijn collega van VROM ontvang, zijn hiervoor het aangewezen artikel. Tevens zal ik jaarlijks f 1,1 mln reserveren voor hiermee samenhangende structurele kosten. In de afgelopen jaren werden de NMP+ gelden voornamelijk in de monumentensector besteed. De keuze voor luchtzuivering leidt ertoe dat de RDMZ in de periode 1994-1996 f 6,05 mln beschikbaar heeft voor de bescherming van glas-in-lood. Bij ongewijzigd beleid zou dat f 9 mln zijn geweest.

9.3 Musea

Een belangrijk zwaartepunt van het Deltaplan ligt bij het behoud van het cultureel erfgoed dat zich in museale instellingen bevindt. Ik maak een onderscheid tussen de musea waarvoor ik de directe (financiële) verantwoordelijkheid draag en niet-rijksmuseale instellingen. Bij de musea is

over de hele linie een cultuuromslag te constateren. Het inlopen van achterstanden krijgt steeds meer de prioriteit.

9.3.1 Rijks- en rijksgesubsidieerde musea

Naast investeringen in de gebouwensfeer richten de rijksinstellingen hun inspanningen op het op orde brengen van de collectieregistraties en het conserveren van hun collecties. Ten aanzien van de registratie zullen de doelstellingen uit 'Vechten tegen Verval' vrijwel geheel gehaald worden. Na 1996 zal slechts 4% van de totale achterstand resterend. Bovendien is hiervoor minder geld uit het Deltaplan nodig dan voorzien. Doordat de conserveringsachterstanden groter bleken dan geraamd, zal ik de overblijvende, aanvankelijk voor registratie gereserveerde middelen voor conservering inzetten.

De geactualiseerde conserveringsachterstand bij rijks- en rijksgesubsidieerde musea bedraagt, in geld uitgedrukt, f 162,4 mln. Daarvan is tot medio 1993 13% ingelopen. Naar verwachting zal tot en met 1996 f 74,5 mln geïnvesteerd kunnen worden, mede doordat het tempo van het inhalen van achterstanden opgevoerd is. Dat betekent dat in deze periode ca. 45% van de achterstand kan worden ingelopen. Acht instellingen kennen na 1996 geen achterstanden meer. Ten behoeve van de besluitvorming voor de periode 1997-2000 zullen in 1996 de dan nog resterende achterstanden opnieuw in kaart gebracht worden.

9.3.2 Museale voorwerpen in niet-rijksinstellingen

Na een voorzichtige start is ook bij de niet-rijksmusea het Deltaplan goed op gang gekomen. Ik constateer een stijgende lijn in de aandacht en het aantal projecten op het gebied van behoud en beheer. Voor deze sector heb ik een stimuleringsregeling ingesteld waarbij, onder voorwaarden, maximaal 40% van de kosten van projecten ten behoeve van passieve en actieve conservering gesubsidieerd kan worden. In de periode 1991-1996 komt in totaal f 30,8 mln beschikbaar voor de niet-rijksmusea. Vermeerderd met de eigen bijdrage (60%) leidt dit tot een effect van ten minste f 76,9 mln. Mede door de voorwaarden die aan subsidieverlening worden gesteld, investeren musea fors in behoud en beheer, waardoor het werkelijke effect nog groter is. Ook andere instellingen dan musea, bijvoorbeeld kerken, universiteiten en bibliotheken, doen een beroep op deze regeling. Ca. 25% van de subsidies zijn naar dergelijke aanvragers gegaan. Tot en met 1996 zal ik de huidige subsidieregeling voortzetten. In 1996 zal ik besluiten hoe ik de niet-rijksinstellingen zal blijven steunen bij het behoud en beheer van hun collecties.

9.4 Archieven

Het overgrote deel van de middelen voor deze sector stel ik ter beschikking van de Rijksarchiefdienst (f 2,2 mln per jaar). De RAD heeft in de afgelopen jaren zowel voorwaardenscheppende projecten uitgevoerd, bijvoorbeeld onderzoek naar de mogelijkheden van massa-ontzuring, als daadwerkelijk conserveringsachterstanden ingelopen. Zo is in de periode 1991-1993 ca. 30 kilometer archief herverpakt. Doordat massa-ontzuring op korte termijn nog geen haalbare optie lijkt, zal de RAD zich in de komende jaren richten op twee prioriteiten. De eerste hiervan is het voor het jaar 2000 (her)verpakken van alle bestanden in zuurvrij materiaal. De tweede is de verfilming van de, door verzuring en raadpleegschade, meest urgent bedreigde bestanden.

Andere vormen van massa-conservering blijven een optie voor de toekomst. Naast deze acties zullen alle rijksarchieven voorzien worden van luchtzuiveringsapparatuur.

9.5 Monumentenzorg

In de monumentensector vormt het Deltaplan slechts een zeer beperkte aanvulling op de reguliere activiteiten. In het kader van de NMP+ gelden worden middelen ter beschikking gesteld ten behoeve van de bescherming van glas-in-lood en losse objecten (beelden) in de buitenlucht tegen de verzurende effecten van luchtverontreiniging. In de periode 1991-1993 is hier f 10 mln aan besteed. Door het geven van prioriteit aan de eerder genoemde luchtzuivering in de archiefsector, zal de Rijksdienst voor de Monumentenzorg in de periode 1994-1996 f 6,05 mln ter beschikking krijgen voor de voortzetting van deze activiteiten.

9.6 Archeologie

De Rijksdienst Oudheidkundig Bodemonderzoek vult dit deel van het Deltaplan in en heeft in de afgelopen jaren een breed scala van activiteiten ontwikkeld. Deze waren enerzijds gericht op instrumenten voor de bescherming van archeologische monumenten, zoals registratie en conservering van zichtbare monumenten. Anderzijds is het vondstendepot opgeschoond en is een start gemaakt met het inlopen van achterstanden bij de bestudering van het vondstmateriaal uit opgravingen. Daarmee was in de periode 1991-1993 f 2,8 mln gemoeid. In de komende jaren zal de ROB zich in het kader van het Deltaplan richten op twee onderwerpen: het op orde brengen van het archeologisch informatiesysteem ARCHIS (f 0,3 mln per jaar) en het planmatig inhalen van de achterstanden in de bestudering van het vondstmateriaal (f 0,7 mln per jaar).

9.7 Financiële overzichten

Hier geef ik ten eerste een overzicht van de gerealiseerde en voorgenomen uitgaven in de periode 1990-1996. Daarna volgt een overzicht van de wijze waarop deze uitgaven gefinancierd worden. Tenslotte een bied ik een bestedingsoverzicht 1990-1996 van de zgn. NMP+ gelden aan.

Cijfers 1990-1996

Deltaplan voor het Cultuurbehoud

	Werkelijk			Begroot			
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Rijksmusea en Rijksgesubsidieerde musea	0,58	5,25	8,75	9,85	11,54	11,54	11,54
Overige musea	1,35	2,28	3,28	6,30	6,30	6,30	6,30
Rijksarchieven	0,66	2,37	2,25	2,46	9,10	4,40	4,65
Overige archieven	0,15	0,15	0,31	0,30	0,30	0,30	0,30
Monumenten		4,00	3,00	3,00	1,10	2,60	2,35
Archeologie		0,70	1,10	1,00	1,00	1,00	1,00
Gebouwen			11,20	7,50	18,80	17,20	15,60
Algemene uitgaven	0,81	0,35	2,35	2,29	2,11	2,11	2,11
Totaal Deltaplan (bedragen x fl 1 mln)	3,55	15,10	32,42	32,70	50,25	45,45	43,85

Financiering van het Deltaplan

	Werkelijk			Begroot			
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Beleidsintensivering '40 miljoen'	2,85	9,44	17,07	25,15	26,55	26,55	26,55
Reguliere WVC-begroting	0,70	0,70	8,70	2,70	1,70	0,70	0,70
Rijksgebouwendienst			3,20	1,50	13,80	13,20	11,60
NMP+		4,96	3,45	3,35	8,20	5,00	5,00
Totaal (bedragen x fl 1 mln)	3,55	15,10	32,42	32,70	50,25	45,45	43,85

Beleidsintensivering Verzuring

	Werkelijk			Begroot			
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Monumentenzorg		4,00	3,00	3,00	1,10	2,60	2,35
Archieven							
- Onderzoek	0,15	0,46	0,35	0,32	0,39	0,39	0,39
- Luchtzuivering							
. voorbereidend onderzoek / referentiedepot		0,50	0,10	0,03	0,11	0,11	0,11
. investeringen / exploitatie					6,60	1,90	2,15
Totaal (bedragen x fl 1 mln)	0,15	4,96	3,45	3,35	8,20	5,00	5,00

De 'Goudse Glazen' behoren tot de beroemdste glas-in-loodramen in Nederland. Zeer bijzonder is dat de kartons, de voorstudies, bewaard zijn. Deze staan dan ook op de wettelijke lijst van onvervangbaar Nederlands cultuurbezit. De kertonen bevinden zich in de St. Janskerk in Goude en worden, mede met behulp van een Deltaplansubsidie, actief geconserveerd.

Bijlagen

Bijlage 1: Samenstelling begeleidingscommissies

Rijksmusea:

- drs. R.E.O. Ekkart, directeur Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie (voorzitter)
- A. Gräfin Ballestrem, directeur Centraal Laboratorium
- dr. J.P. Filedt Kok, directeur Collecties, Rijksmuseum Amsterdam
- drs. R.B. Halbertsma, hoofd collectiebeheer, Rijksmuseum van Oudheden, Leiden
- drs. C. van Tuyl, hoofd collectiebeheer Teylers Museum, Haarlem
- drs. W.G. van der Weiden, directeur Nationaal Natuurhistorisch Museum, Leiden

Rapporteur:

PMZ, Projectbureau voor verzelfstandiging van rijksmuseale instellingen: drs. M.W.J. Kapteijns, drs. D.A.H. Sillé, P. de Monyé en drs. A. Sytsema

WVC/Directie Beleidszaken Cultuurbeheer:

ir. B. Pors

Niet-rijksmusea:

- drs. R.H.C. Vos, directeur Fries Museum, Leeuwarden (voorzitter)
- drs. C.E.M. Reinders, directeur Stedelijke Musea Zutphen
- dr. D.P. Snoep, directeur Frans Halsmuseum, Haarlem
- drs. P.M. le Blanc, directeur Stichting Kerkelijk Kunstbezit in Nederland
- drs. J.W. Stratingh, museumconsulent in de provincie Groningen

Rapporteur:

Rijksdienst Beeldende Kunst, drs. F.W.H. Bergevoet en drs. R.J. Willink

WVC/Directie Beleidszaken Cultuurbeheer:

drs. S. Scholten

Bijlage 2: Overzicht investeringen in gebouwen rijksinstellingen

Dienst	Nota 'Vechten tegen Verval' 1991	Bijgestelde projekt voorraad 1993
Rijksmuseum	25.728.149	14.350.000
Rijksmuseum Vincent van Gogh	1.661.562	3.000.000
Rijksmuseum Nederlands Scheepvaartmuseum	4.234.782	6.200.000
Rijksmuseum Paleis Het Loo	7.576.035	7.576.035
Rijksmuseum Zuiderzeemuseum	15.400.000	11.300.000
Rijksmuseum Twenthe	3.178.500	4.500.000
Rijksmuseum KKS Mauritshuis	234.000	234.000
Rijksmuseum H.W. Mesdag	6.259.000	5.200.000
Rijksmuseum Meermanno-Westreenanium	200.000	200.000
Rijksmuseum Boerhaave	1.500.000	1.500.000
Rijksmuseum Oudheden	5.700.000	5.700.000
Rijksmuseum Penningenkabinet	70.000	70.000
Rijksmuseum Volkenkunde	17.400.000	19.500.000
Rijksmuseum VM Justinus van Nassau	1.170.000	0
Rijksmuseum Kröller-Müller	1.913.000	2.132.000
Rijksmuseum Catharijneconvent	2.673.656	2.865.300
Rijksmuseum Muiderslot	1.600.000	0
Rijksmuseum Gevangenpoort	15.000	0
Rijksmuseum Slot Loevestein	45.250	45.000
Kasteel Radboud	120.000	0
Rijksdienst Beeldende Kunst	1.255.000	1.255.000
Rijksbureau Kunsthistorische Documentatie	58.200	86.000
Centraal Laboratorium	573.313	0
Opleiding Restauratoren	22.219	497.000
Rijksdienst Oudheidkundig Bodemonderzoek	111.100	286.000
Algemeen Rijksarchief	538.000	537.000
Hulpdepot Algemeen Rijksarchief	918.500	3.442.000
RA Friesland	142.000	140.000
RA Drenthe	112.000	112.000
RA Overijssel	801.000	977.000
RA Gelderland	1.741.500	1.513.000
RA Noord-Holland	382.165	285.000
RA Utrecht	3.380.225	3.180.000
Noord-Brabant	2.500.000	2.500.000
RA Zeeland	475.000	1.975.000
MIBO Apeldoorn t.b.v. Kröller-Müller	0	10.000
MIBO Tiel t.b.v. Nederlands Openluchtmuseum	0	500.000
MIBO Hoogwoud t.b.v. RM Nederlands Scheepvaartmuseum	0	1.800.000
MIBO Hoogwoud t.b.v. RM Zuiderzeemuseum	0	60.000
MIBO Alphen a/d Rijn t.b.v. RM Oudheden en RM Boerhaave	0	307.000
MIBO 's-Gravenzande t.b.v. RM Volkenkunde	0	500.000
Allotatie kasbudgetten tweede fase	0	15.152.665
Totaal	109.689.156	119.487.000

Bijlage 3: Overzicht activiteiten rijks- en rijks gesubsidieerde musea

In deze bijlage wordt per museum een overzicht gegeven van de stand van zaken en worden specifieke problemen aangestipt. Voor de rijksmusea zijn onder 1.19 en 1.20 twee tabellen toegevoegd. Zij tonen de achterstanden zoals die oorspronkelijk geïnventariseerd werden en in de nota 'Bedreigd Cultuurbezit' vermeld, de actualisering daarvan en de resterende achterstanden per 1 juli 1993. Bij elk rijksmuseum wordt in percentages de verdeling aangegeven tussen respectievelijk investeringen uit eigen budget en extra Deltaplannmiddelen en tussen materiële en personele kosten. Op de situatie in de rijks gesubsidieerde musea wordt alleen een tekstuele toelichting gegeven.

1 Rijksmusea

1.1 Rijksmuseum Twenthe

Dit museum kent relatief kleine achterstanden. Het grootste probleem is de ontoereikende klimaatbeheersing, waardoor in de afgelopen jaren extra achterstanden zijn ontstaan. Bij de op handen zijnde verbouwing zal een deel van het museum worden geklimatiseerd, waarbij de afdeling moderne kunst prioriteit krijgt. De achterstanden in deze collectie zijn pas in een later stadium aan het licht gekomen omdat voordien onvoldoende expertise beschikbaar was. De achterstanden op het gebied van registratie zijn door de noodzaak van beeldregistratie naar boven bijgesteld. Deze zijn inmiddels volledig weggewerkt. De bijgestelde achterstanden in conservering zullen in 1996 zijn weggewerkt.

Het Rijksmuseum Twenthe heeft inmiddels een eigen restauratie-atelier, hetgeen een gunstige invloed heeft op de algehele aandacht voor behoud en beheer. Dit museum heeft een aantal tentoonstellingen gewijd aan conservering van o.a. de eigen collectie.

	Personeel versus materieel	Deltaplan versus regulier budget
Registratie	83 %	83 %
Conservering	49 %	83 %

1.2 Rijksmuseum Vincent van Gogh/Rijksmuseum H.W. Mesdag

De achterstanden zijn hier beperkt en bevinden zich met name in Rijksmuseum H.W. Mesdag. De registratie-achterstanden zijn inmiddels weggewerkt. Op het terrein van conservering zal dat in 1995 het geval zijn. Het museum wordt bij de uitvoering enigszins gehinderd door de krapte op de restauratorenmarkt. Door het Deltaplan zijn met name in museum Mesdag collectie-onderdelen 'herondekt' of opgewaardeerd.

	Personeel versus materieel	Deltaplan versus regulier budget
Registratie	69 %	27 %
Conservering	74 %	60 %

1.3 Rijksmuseum Boerhaave

De registratie-achterstanden zijn naar beneden bijgesteld en inmiddels geheel weggewerkt. Aangezien het museum in een nieuw gebouw is gehuisvest, is er geen sprake van problemen op het terrein van bewaarmstandigheden. Voor de conservering van objecten speelde het probleem dat deskundige instrumentmakers moeilijk te vinden waren. Desalniettemin zullen de conserveringsachterstanden conform de doelstellingen in 1997 zijn weggewerkt. Er is een structureel onderhoudssysteem ontwikkeld waarbij objecten naar behoefte eens in de zoveel tijd een conserverende behandeling ondergaan.

	Personeel <i>versus</i> materieel	Deltaplan <i>versus</i> regulier budget
Registratie	95 %	57 %
Conservering	97 %	26 %

1.4 Rijksmuseum van Oudheden

De registratie-achterstanden zullen, conform de doelstellingen, in 1994 weggewerkt zijn. Toegenomen inzicht heeft aangetoond dat de achterstanden in conservering, met name in de Klassieke en de Egyptische afdelingen, te optimistisch waren ingeschat. Hierdoor zullen deze naar verwachting nog niet in 1998 ingelopen kunnen zijn.

De bewaaromstandigheden in dit museum zijn reeds voor een deel sterk verbeterd. Het restauratie-atelier is uitgebreid, waardoor de meeste conserveringsachterstanden intern kunnen worden weggewerkt. Onder invloed van het Deltaplan is ook de vraag gerezen of bepaalde collectie-onderdelen, bijvoorbeeld de collectie scherven, tot in lengte van jaren bewaard moeten worden. Deze nemen veel kostbare ruimte in beslag. Het Rijksmuseum van Oudheden heeft in 1991 een tentoonstelling gewijd aan conserverings- en restauratietechnieken in een archeologisch museum.

	Personeel <i>versus</i> materieel	Deltaplan <i>versus</i> regulier budget
Registratie	98 %	78 %
Conservering	99 %	55 %

1.5 Rijksdienst Beeldende Kunst

De RBK beheert een zeer omvangrijke collectie, die zich voor een groot deel niet in eigen huis bevindt, maar is uitgeleend is aan allerlei museale en niet-museale instanties of in externe depots is opgeslagen. De collectie wordt in de komende jaren verkleind door afstoting van een belangrijk deel van de BKR-collectie en door (meer) collectiedelen aan musea in bruikleen te geven. In 1994 zal de nieuwe

huisvesting voor de collecties en het restauratie-atelier opgeleverd worden. Hierdoor kan een deel van de problemen opgelost worden.

De registratie-achterstand is naar beneden bijgesteld en zal in 1996 zijn ingelopen. Daarmee wordt aan de doelstelling voldaan. De achterstanden in conservering zijn zeer omvangrijk. Door de nieuwe huisvesting worden de bewaaromstandigheden op niveau gebracht. De actieve conservering van de collectie zal nog veel tijd vragen.

	Personeel <i>versus</i> materieel	Deltaplan <i>versus</i> regulier budget
Registratie	97 %	78 %
Conservering	61 %	68 %

1.6 Nederlands Scheepvaartmuseum

Zowel de registratie- als de conserveringsachterstanden zijn naar beneden bijgesteld, mede als gevolg van de afstoting van een deel van de collectie technische tekeningen. De registratie-achterstanden, inclusief die in de fotocollectie en de voor een aantal collecties benodigde beeldregistratie, zullen in 1996 zijn weggewerkt. Dat is iets later dan gepland was. De achterstanden in conservering zullen in eveneens in 1996 zijn weggewerkt, met uitzondering van de fotocollectie (1997). Daarmee wordt aan de doelstelling voldaan.

De klimatisering van het museum zelf blijft een punt van voortdurende zorg. Doordat het NSM de beschikking heeft gekregen over een MIBO-loods, waarin een deel van de collectie zal worden opgeborgen, kan een deel van de depotproblematiek worden opgelost. Het NSM besteedt veel aandacht aan deskundigheidsbevordering. Alle medewerkers hebben de cursus 'omgaan met museumvoorwerpen' gevolgd. Het museum organiseert regelmatig studiedagen en lezingen over conserveringsvraagstukken. In oktober 1993 is de tentoonstelling 'Schoon schip, kijken naar conserveren' geopend.

	Personeel <i>versus</i> materieel	Deltaplan <i>versus</i> regulier budget
Registratie	94 %	86 %
Conservering	41 %	71 %

1.7 Zuiderzeemuseum

In het ZZM zijn de registratie-achterstanden reeds weggewerkt. De achterstanden in conservering zijn opnieuw bezien en per saldo naar beneden bijgesteld. Deze zullen in 1996 zijn ingelopen, met uitzondering van de benodigde investeringen ten behoeve van de klimaatsconditionering van de onroerend goed collectie. Hiermee wordt aan de doelstellingen voldaan.

De omvangrijke depotproblematiek bij het ZZM wordt door een nog op te leveren nieuw depot en het gebruik van een MIBO-loods voor een groot gedeelte opgelost. Er is sprake van een duidelijke verschuiving ten gunste van het behoud en beheer. Zo zijn er nu acht behoudsmedewerkers in dienst, waar er vroeger slechts één depotbeheerder was. De collectie is kritisch bekeken en een deel ervan zal op termijn worden afgestoten. Een knelpunt is de onvoldoende beschikbaarheid van expertise op het gebied van scheepsconservering.

	Personeel <i>versus</i> materieel	Deltaplan <i>versus</i> regulier budget
Registratie	100 %	40 %
Conservering	91 %	85 %

1.8 Het Koninklijk Penningkabinet

De achterstanden in zowel registratie als conservering zijn naar boven bijgesteld omdat een nieuw opbergsysteem noodzakelijk bleek. Het oude systeem, tevens informatiedrager voor de registratie, wordt vervangen door nieuwe zuurvrije opbergdozen. Desalniettemin zullen de achterstanden in 1994 (registratie) en 1997 (conservering) zijn weggewerkt. Daarmee worden de doelstellingen gehaald. Van het

nieuw ontwikkelde opbergsysteem maakt ook reeds een aantal andere musea gebruik. Het KPK heeft in Nederland een gebrek aan expertise op het gebied van metaalconservering geconstateerd. Men heeft het British Museum moeten consulteren. In oktober 1993 heeft het KPK een symposium over de conservering en restauratie van munten en penningen georganiseerd.

	Personeel <i>versus</i> materieel	Deltaplan <i>versus</i> regulier budget
Registratie	100 %	47 %
Conservering	100 %	61 %

1.9 Het Mauritshuis

Het Mauritshuis bezit een collectie van een relatief geringe omvang. Het gaat echter voor het grootste deel om absolute topstukken. De achterstanden op gebied van registratie en conservering zijn beide iets naar boven bijgesteld. De registratie is reeds volledig op orde. De achterstanden in conservering kunnen in 1996 weggewerkt zijn. Daarmee wordt aan de doelstellingen voldaan.

Het restauratie-atelier vormt een belangrijk knelpunt. Het huidige pand is eigenlijk ongeschikt en moet bovendien binnenkort worden verlaten. Naar een nieuwe lokatie wordt nog gezocht.

	Personeel <i>versus</i> materieel	Deltaplan <i>versus</i> regulier budget
Registratie	23 %	77 %
Conservering	68 %	57 %

1.10 Rijksmuseum Kröller-Müller

De registratie-achterstand is vanwege de noodzaak van beeldregistratie naar boven bijgesteld, maar zal, conform de doelstelling, in 1995 zijn weggewerkt. De achterstanden op gebied van conservering zijn naar boven bijgesteld doordat de collectie moderne sculptuur indertijd bij de inventarisatie buiten

beschouwing is gebleven. Destijds ontbrak de benodigde expertise om deze achterstanden te ramen. Tevens hebben zich schimmelexplosies voorgedaan door ontoereikende klimatisering en overvolle depots. Hierdoor kan de doelstelling om eind 1994 de conserveringsachterstanden te hebben weggewerkt niet worden gehaald.

Het museum kampt met ontoereikende depotvoorzieningen. Tot op heden zijn slechts noodoplossingen voorhanden. Zelfs expositieruimte is als depot in gebruik genomen. Een MIBO-magazijn biedt een deel van de oplossing. Een eigen restauratie-atelier voor schilderijen is opgezet. Het museum heeft het initiatief genomen tot een werkgroep, die zich bezighoudt met het ontwikkelen van criteria en het creëren van randvoorwaarden voor de conservering van moderne kunstcollecties. Er is een cursusprogramma behoud en beheer voor het personeel opgesteld.

	Personeel versus materieel	Deltaplan versus regulier budget
Registratie	44 %	56 %
Conservering	35 %	65 %

1.11 Paleis Het Loo

Voor registratie bleek automatisering noodzakelijk en tevens bleek de geraamde tijdsduur te optimistisch ingeschat. Dit leidt tot hogere kosten en een vertraging ten opzichte van de doelstellingen met één jaar: de registratie zal pas eind 1996 op orde zijn. Ook de conserveringsachterstanden bleken bij nadere beschouwing groter dan geraamd, met name ten aanzien van de passieve conservering van de textielcollectie. Pas ruim na 1996 zullen deze achterstanden weggewerkt kunnen zijn.

Paleis Het Loo bezit een zeer veelsoortige collectie, waarvoor uiteenlopende conserveringsdeskundigheden noodzakelijk zijn. Het museum wordt geconfronteerd met capaciteitsproblemen op de restauratiemarkt. De opruiming van de zgn. stalzolders was aanleiding voor de dit jaar gehouden tentoonstelling 'Bij de koningin op zolder'.

	Personeel versus materieel	Deltaplan versus regulier budget
Registratie	45 %	54 %
Conservering	78 %	79 %

1.12 Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie

Pas in 1991 is gebleken dat ook de RKD te maken heeft met achterstanden, met name in de conservering van boeken. Deze achterstand is overigens beperkt en zal in 1996 zijn weggewerkt.

	Personeel versus materieel	Deltaplan versus regulier budget
Conservering	33 %	67 %

1.13 Rijksmuseum Meermanno-Westreenianum

Tijdens de registratie van de collecties is gebleken dat sommige collecties omvangrijker zijn dan gedacht en bovendien in slechtere staat verkeren dan was geraamd. Nog steeds leidt de confrontatie met de collecties tot het bijstellen van achterstanden. Door efficiënt te registreren kunnen de achterstanden toch in 1997 zijn weggewerkt, conform de doelstelling. Naar verwachting zullen de achterstanden in conservering met één jaar vertraging, in 1995, ingelopen zijn.

Ook Rijksmuseum Meermanno-Westreenianum kampt nog met een tekort aan goed geklimatiseerde depotruimte. De verhouding tussen vast personeel en Deltaplanmedewerkers is inmiddels 14 op 8. Dat is voor de organisatie een grote belasting. Door de intensieve omgang met de collectie worden allerlei grotere en kleinere 'vondsten' in de eigen collectie gedaan.

	Personeel versus materieel	Deltaplan versus regulier budget
Registratie	95 %	70 %
Conservering	93 %	62 %

1.14 Het Catharijneconvent

De registratie-achterstanden zijn naar boven bijgesteld omdat bij een aantal deelcollecties een meer gedetailleerdere registratie noodzakelijk bleek.

Bovendien bleek dat enige collectiedelen tijdens de achterstandsinventarisatie over het hoofd waren gezien. Toch zullen de registratie-achterstanden, conform de doelstelling eind 1994 zijn weggewerkt.

Tijdens de inventarisatie van de conserveringsachterstanden zijn de restauratie-achterstanden buiten het Deltaplankader geplaatst. Een deel van deze achterstanden betrof echter noodzakelijke conserverende handelingen. De hierdoor naar boven bijgestelde achterstanden, zullen naar verwachting in 1998 nog niet geheel zijn ingelopen.

Een aantal depots is reeds verbeterd, met name voor textilia en papier. Een knelpunt is de beperkte beschikbaarheid van deskundige restauratoren voor boeken, incunabelen en oude drukken.

	Personeel <i>versus</i> materieel	Deltaplan <i>versus</i> regulier budget
Registratie	76 %	39 %
Conservering	96 %	87 %

1.15 Rijksmuseum Amsterdam

In het Rijksmuseum was sprake van een zeer ouderwetse en ontoegankelijke registratie. Besloten is om over te gaan tot een volledig geautomatiseerde herinventarisatie. Dit heeft geleid tot een hogere achterstand die toch, conform de doelstelling, in 1996 weggewerkt zal zijn. De conserveringsachterstanden zijn naar beneden bijgesteld, maar blijven zeer omvangrijk. Er is sprake van een sterke verschuiving van restauratie naar (passieve) conservering. De belangrijkste achterstanden zullen voor het jaar 2000 zijn ingelopen.

Door de diversiteit en de grootte van de collecties van het Rijksmuseum is het Deltaplan daar een zeer complexe operatie. De bestaande depotproblematiek maakt het niet eenvoudiger. Gaandeweg ontstaat een steeds beter inzicht in de aard van de achterstanden

en in de methoden voor de aanpak ervan. Daarbij worden traditionele conserveringsmethoden op hun efficiency getest.

	Personeel <i>versus</i> materieel	Deltaplan <i>versus</i> regulier budget
Registratie	77 %	49 %
Conservering	72 %	21 %

1.16 Rijksdienst Kastelenbeheer

De registratie-achterstanden zijn per saldo iets afgenomen doordat Huis Doorn niet langer onder de verantwoordelijkheid van de Rijksdienst valt. Achterstanden in conservering zijn destijds niet geïnventariseerd, maar komen, zij het op beperkte schaal, wel voor. Beide achterstanden zullen eind 1994 zijn weggewerkt. De Rijksdienst stuitte op problemen bij het vinden van de juiste deskundigen voor objecten die uit diverse materialen bestaan.

	Personeel <i>versus</i> materieel	Deltaplan <i>versus</i> regulier budget
Registratie	83 %	89 %
Conservering	100 %	93 %

1.17 Nationaal Natuurhistorisch Museum

De registratie-achterstanden zijn in aanzienlijke mate naar beneden bijgesteld door de keuze om alleen categorie A-objecten op objectniveau te registreren. De hele collectie wordt op groepsniveau geregistreerd. Dit laatste kan in 1997 zijn gerealiseerd. Van de A-collectie zal voor het jaar 2000 in ieder geval 50% zijn geregistreerd. Hiermee wordt aan de doelstellingen voldaan. De conserveringsachterstanden zijn opnieuw bepaald op basis van nauw omschreven criteria. Dit heeft geleid tot een bijstelling naar boven. Naar verwachting kan ook voor conservering aan de doelstellingen worden voldaan.

In het NNM zijn scherpe criteria geformuleerd ten aanzien van selectie. Slechts collecties in goede

staat worden aan de eigen collectie toegevoegd. Voor overlappende collectie-onderdelen zal een zinvolle bestemming worden gezocht, bijvoorbeeld in regionale musea. Door de geplande nieuwbouw zal het NNM op afzienbare termijn kunnen beschikken over zeer goede depots. Een knelpunt is de beperkte beschikbaarheid van goede preparateurs.

	Personeel <i>versus</i> materieel	Deltaplan <i>versus</i> regulier budget
Registratie	85 %	82 %
Conservering	62 %	72 %

1.18 Rijksmuseum voor Volkenkunde

De achterstanden bij Volkenkunde zijn enorm van omvang, nog groter dan bij aanvang van het Deltaplan was geraamd. De achterstanden in registratie zullen door de toepassing van noodzakelijke automatisering en beeldregistratie in 1996 zijn weggevoerd, één jaar later dan de doelstelling was. De conserveringsachterstanden zijn van dusdanige omvang dat een einddatum zich lastig laat bepalen. Op dit moment worden via een 'lopende band' systeem ca. 48.000 objecten per jaar schoongemaakt, geregistreerd, goed verpakt en in nieuwe depots geplaatst, waaronder een MIBO-loods. Hierbij zijn ruim 20 tijdelijke medewerkers betrokken. Na 1996 zal het museum zich ook gaan richten op actieve conservering van de collectie. Het Deltaplan heeft voor het Rijksmuseum voor Volkenkunde een zeer grote cultuuromslag betekend. Het museum zal vanaf 1995 methoden voor de massaconservering van etnografica ontwikkelen, een nog onontgonnen gebied in Nederland.

	Personeel <i>versus</i> materieel	Deltaplan <i>versus</i> regulier budget
Registratie	78 %	65 %
Conservering	60 %	58 %

1.19 Historie van de achterstanden: registratie

Instelling	Achterstand 1991	Geactualiseerde achterstand 1993	Restand achter- stand per 1/7/93
Twenthe	9	18	0
Van Gogh	49	149	0
Boerhaave	416	255	0
Oudheden	723	666	285
RD Beeldende Kunst	4.596	2.824	2.105
Scheepvaartmuseum	4.796	1.344	969
Zuiderzeemuseum	630	600	0
Penningkabinet	180	367	245
Mauritshuis	5	20	0
Kröller-Müller	63	350	125
Het Loo	613	2.140	1.377
Meermannno	1.509	1.961	1.641
Catharijneconvent	684	1.330	417
Rijksmuseum Amsterdam	2.838	6.523	3.740
RD Kastelenbeheer	119	94	68
Natuurhistorisch Museum	8.842	2.265	1.704
Volkenkunde	782	4.925	3.244
Totaal (bedragen x f 1.000)	26.853	25.840	15.920

1.20 Historie van de achterstanden: conservering

Instelling	Achterstand 1991	Geactualiseerde achterstand 1993	Restand achter- stand per 1/7/93
Twenthe	940	1.902	1.268
Van Gogh	1.183	1.473	680
Boerhaave	3.207	3.207	2.227
Oudheden	1.666	2.599	2.175
RD Beeldende Kunst	88.410	22.459	21.058
Scheepvaartmuseum	4.090	2.634	1.531
Zuiderzeemuseum	4.285	3.431	2.862
Penningkabinet	886	1.813	1.731
Mauritshuis	793	1.171	1.106
Kröller-Müller	1.228	6.048	5.356
Het Loo	3.640	5.218	4.730
RD Kunsthistorische Doc.	0	110	92
Meermannno	481	770	516
Catharijneconvent	6.987	10.311	9.690
Rijksmuseum Amsterdam	32.220	24.821	19.464
RD Kastelenbeheer	0	234	182
Natuurhistorisch Museum	2.584	3.435	3.003
Volkenkunde	32.080	62.255	57.245
Totaal (bedragen x f 1.000)	184.678	153.889	134.914

2 Rijksgesubsidieerde musea

2.1 Afrikamuseum

De achterstand op het gebied van passieve conservering werd voor het grootste deel ingelopen. Een vernieuwd depot werd ingericht. Wat betreft de actieve conservering bleek het aanvankelijk moeilijk deskundige restauratoren te vinden voor de voorwerpen uit de deelcollecties hout en metaal. Dit heeft tot enige vertraging geleid. Verwacht wordt dat het meest urgente deel van de achterstand in 1995 kan zijn weggewerkt.

2.2 Joods Historisch Museum

In 1993 werd een conserveringsachterstand geconstateerd in de deelcollectie textiel. Deze zal in de eerstkomende jaren worden weggewerkt.

2.3 Nederlands Openluchtmuseum

Het Nederlands Openluchtmuseum heeft in de afgelopen jaren naar aanleiding van de verzelfstandiging veel inspanning geleverd om de registratie op een acceptabel niveau te krijgen. Eind 1993 zijn alle bestaande administraties gecontroleerd en bijgewerkt. In de komende jaren zullen in samenhang met de (her)inrichting van depots ongenummerde objecten en nieuwe standplaatsen worden verwerkt in de registratie. Tevens worden de resultaten van de controle van bruiklenen toegevoegd. Eind 1996 is de registratie volledig.

De uitvoering van actieve conserveringsactiviteiten ondervond veel hinder van de gebrekkige registratie en van de slechte toestand van depots. In 1993 werd een expositieruimte ingericht als textieldepot en kwam een MIBO-magazijn beschikbaar. Door deze twee verbeteringen komt een afdoende depotsituatie binnen bereik.

2.4 Teylers Museum

De registratie-activiteiten verlopen gestaag en volgens plan. Er is één grote collectie, te weten grafiek, die veel tijd vergt. Door intensivering op dit onderdeel is het mogelijk alle registraties eind 1996 op orde te hebben. De kosten van de gehele operatie blijken lager te zijn dan oorspronkelijk geraamd. De conserveringsactiviteiten verlopen eveneens voorspoedig. Zij kunnen in 1995 worden afgerond. De collecties

tekeningen en grafiek vormen daarop een uitzondering. Deze collecties moeten daarna nog geruime tijd behandeld worden. De kosten van de gehele conserveringsoperatie komen lager uit dan voorzien was in de inventarisatie.

Bijlage 4: Realisatiecijfers en resterende achterstanden rijksarchieven

Hier wordt een gespecificeerd overzicht gegeven van hetgeen in de periode 1991-medio 1993 is gerealiseerd ten laste van het Deltaplankrediet van de Rijksarchiefdienst. Tevens heeft de RAD uit de reguliere middelen geïnvesteerd in activiteiten op het gebied van het behoud en beheer. Per activiteit wordt de omvang van de per 31 december 1993 resterende achterstanden aangegeven.

Kennisbundeling en -overdracht

Sinds jaar en dag voert de RAD, als centrum van kennis en kunde, een actief beleid inzake kennisbundeling en kennisoverdracht. Voorbeelden hiervan zijn de samenstelling van een schade-atlas, een video-presentatie over de problematiek van behoud en beheer van archiefmaterialen, de ontwikkeling van de opleiding behoudsmedewerker papier, het pilot-project luchtzuivering bij het Algemeen Rijksarchief en de ontwikkeling van een bedrijfseconomisch model voor conservering.

Registratie/inventarisatie

Deze activiteiten betreffen zowel de geautomatiseerde registratie van archieven als het in kaart brengen van de materiële toestand van de archieven ('inventarisatie').

Gerealiseerd m.b.t. de registratie:

- de implementatie van het geautomatiseerde archiefbeheer-informatiesysteem Archeion, mede met behulp van Deltaplanmiddelen.

Gerealiseerd m.b.t. de inventarisatie:

- een bestandsopname (32 km) betreffende de mate van papierverval, inzicht in de totale schade door verzuring (81 km), een meer gedetailleerde bestandsopname ten behoeve van de behandeling van de schade door verzuring (25 km) en inzicht in de toegankelijkheid van het gehele bestand (160 km)
- inzicht in de achterstanden voor (her)verpakking, schaduwverfilming, conserverend bindwerk en

conservering van charters

- een steekproefmodel voor schade-inventariserend onderzoek aan materiaal van voor 1800

Resterende achterstanden:

- een meer gedetailleerde bestandsopname van de schade door verzuring ten behoeve van de behandeling van later aan te pakken bestanden.

Passieve/preventieve conservering

Depotcapaciteit/bewaaromstandigheden/conserveringsinstrumentarium:

Dit onderdeel betreft kennisontwikkeling en investeringen in de vergroting en verbetering van de depotcapaciteit van de rijksarchieven, door aanschaf van speciale stellingen en kasten, de verbetering van bewaaromstandigheden en investeringen nodig voor het optimaal kunnen functioneren van de medewerkers op conserveringsgebied.

Verpakken/herverpakken in zuurvrij materiaal:

Gerealiseerd:

- 28 strekkende kilometer (her)verpakt volgens de normen voor zuurvrije verpakking

Resterende achterstanden:

- 100,6 kilometer

Schaduwverfilming:

Het in dit kader te verzetten werk betreft het vervaardigen van raadpleegkopieën van bestanden waarvoor door frequente raadpleging materiële schade dreigt, dan wel verfilming van bestanden die wegens hun materiële toestand niet meer raadpleegbare bestanden.

Gerealiseerd:

- 1.010 strekkende meter
- 82.000 bladen (kaarten)

Resterende achterstanden:

- 8.743 strekkende meter en 150.000 bladen (alleen Algemeen Rijksarchief)
- de consequenties van de verzuringsschade: een deel van archieven uit de periode 1840-1950

Substitutieverfilming, experimentele fase:

De op dit gebied te nemen maatregelen betreffen het overzetten van informatie op microfilm ter vervanging van de originele drager. In afwachting van de wijziging van de Archiefwet 1962, die deze substitutie mogelijk moet maken, is en wordt te zijner tijd te substitueren materiaal reeds nu verfilmd.

Gerealiseerd '91-'92:

- 530 strekkende meter en 20.000 bladen (kaarten)
- standaard kwaliteitseisen voor de conversie naar microfilm

Resterende achterstanden:

- het door verzuring bedreigde deel van de archieven uit de periode 1840-1950

Actieve conservering:

Anti-schimmeloperaties:

Schimmelproblematiek doet zich voor als gevolg van ontoereikende klimaatomstandigheden, onvoldoende deponthiëne en schimmelgevoelige materialen.

Actieve conservering is gericht op reiniging van bescheiden en bewaaromgeving en in noodgevallen ontsmetting van bescheiden.

Ontzuren, experimentele fase:

Gerealiseerd:

- 4,2 strekkende meter en 600 kaarten handmatig ontzuurd
- DEZ-methode voor massa-ontzuring getoetst (in Verenigde Staten) en voldoende bevonden voor niet-gebonden materiaal om ermee voort te gaan op kleine schaal en te streven naar faciliteiten voor ontzuring in Nederland
- 36 strekkende meter met de DEZ-methode ontzuurd
- haalbaarheidsstudie naar de mogelijkheden voor een ontzuringsfabriek in Nederland volgens de DEZ-ontzuringsmethode, in samenwerking met bedrijfsleven en overheid.

Resterende achterstanden:

- het door verzuring bedreigde deel van de archieven uit de periode 1840-1950

Conserverend bindwerk en conservering charters:

Dit betreft het herbinden van originele archiefbescheiden die laag op de verfilmingsprioriteitenlijst staan en het inlopen van de achterstand in de conservering van charters

Gerealiseerd:

- 1.162 banden en 8.266 charters

Totaal-overzicht middelen

De Rijksarchiefdienst beschikte in de periode 1991-medio 1993 voor bovengenoemde gerealiseerde activiteiten over een krediet van f 5,9 mln ten laste van het Deltaplan. Voorts besteedde de dienst daaraan een bedrag van ca. f 0,5 mln uit het eigen structurele materiële krediet. Daarnaast was nog f 0,7 mln van het structurele materiële krediet bestemd voor reguliere activiteiten tot het materieel behoud van de archieven. De verdeling van het Deltaplan-krediet over de hierboven genoemde activiteiten was als volgt:

Activiteit	t/m juni 1993
.....	.....
Kennisbundeling/overdracht	392
Registratie/inventarisatie	609
Depotcapaciteit, bewaaromstandigheden en conserveringsinstrumentarium	531
(her)verpakken	984
Schaduwverfilming	1.169
Substitutieverfilming	649
Anti-schimmeloperaties	281
Ontzuren	565
Conserverend bindwerk	37
Conservering charters	72
Opleiding behoudsmedewerker	
- <i>Materieel</i>	296
- <i>Personeel</i>	305
.....	.....
Totaal (bedragen x f 1000,-)	f 5.890

H
U
L
T
G
E
D
U
G
H
E
I
D
D
E
U
D
G
E
D
A
C
H
T
E
N
D
E
U
R
V
O
L
K
S
K
O
N
D
E
N
D
E
U
R

deltaplán vóór het cultuurbehoud
evaluatie 1991-1993

W
E
L
I
J
K
S
D
E
U
R
G
E
D
A
C
H
T
E
N
D
E
U
R
V
O
L
K
S
K
O
N
D
E
N
D
E
U
R

48.7
Paulien Hogmans

48.7
Paulien Hogmans